

Ortnamn och namnvård

4

Hans Ringstam

FASTIGHETSBETECKNINGS- REFORMEN

Lantmäteriet

LMV-Rapport 1995:19
22.11 1995

HANS RINGSTAM

Fastighetsbetecknings- reformen

Gävle 1995

INNEHÅLL

FÖRORD	5
1. UTREDNING OCH RIKSDAGSBESLUT	7
- Riksdagsbeslutets innebörd för registrets ortnamn	9
- Registeruppläggningskungörelsen	11
2. BETECKNINGSREFORMENS IGÅNGSÄTTNING	15
- Första etappen	15
- Andra etappen	17
- Tredje etappen	20
- Några traktindelningförslag	21
3. OPPOSITION MOT REFORMEN	23
- Hembygdsrörelsen och Riksantikvarieämbetet	23
- Riksdagen	25
- Kollisionsnamnen	27
- Övrig kritik	29
4. OMPRÖVNING AV REFORMEN	31
- Utredning	31
- Utredningens förslag	32
- Proposition	33
- Civilutskottets betänkande	34
- Några kommentarer	35
5. 1981 ÅRS UTREDNINGAR	37
6. SÄRSKILT NAMN	43
7. GÅRDSNAMN	45
8. FINSKA TRAKTNAMN I TORNEDALEN	49
9. SAMISKA NAMN I FASTIGHETSREGISTRET	53
10. GOTLAND	55
11. HANDLÄGGNING	59
Tider för Lantmäteriverkets beslut samt för det nya registrets driftstart	61
Källor	67

FÖRORD

Fastighetsdataprojektet, som slutfördes den 27 september 1995, innebar att de handskrivna jord- och stadsregistren överfördes till ett dataregister. Fastighetsbeteckningsreformen utgjorde en del av detta projekt, vars egentliga syfte alltså var att tekniskt reformera fastighetsregistret. Trots detta blev det beteckningsreformen som under projektets ganska långa genomförandetid kom att av många uppmärksammas mest och som också kom att utsättas för den hårdaste kritiken.

Detta nummer av *Ortnamn och namnvård* vill redogöra för hur arbetet med fastighetsbeteckningsreformen genomfördes av Lantmäteristyrelsen, Lantmäteriverket och fastighetsregistermyndigheterna under fortlöpande granskning av antikvariska intressegrupper, ortnamnsexpertis, fastighetsägare, riksdag m.fl.

Gävle i november 1995

Hans Ringstam

1 UTREDNING OCH RIKSDAGSBESLUT

Sedan fastighetsbildningskommittén i oktober 1963 slutfört huvuddelen av arbetet för en ny fastighetsbildningslag (betänkandet *Fastighetsbildning*; SOU 1963:68), beslutade regeringen den 17 januari 1964 att även låta se över reglerna för fastighetsregistrering. Därmed kunde *Fastighetsregisterutredningen* tillsättas.

Fastighetsregisterutredningen (FRU) avlämnade i oktober 1966 betänkandet *Fastighetsregistrering* (SOU 1966:63). Huvudpunkterna i utredningens förslag sammanfattades senare i statsverkspropositionen 1968:1 bilaga 4 (här något sammandragna):

1. Eftersom det inte längre fanns anledning att föra skilda register för land och stad, borde fastighetsregistret vara enhetligt för hela landet.
2. Beteckningssystemet borde vara enhetligt och i stort sett utformas med jordregistret som förebild. Detta innebar, att tomter och stadsägor måste byta beteckningar. Beteckningarna borde vara lokalisering och anknyta till en allmänt känd geografisk indelning. Varje fastighet skulle alltså ha ett namn och ett nummer, t. ex. Aspa 6:1.

3. *Kommun borde vara registerområde. I fråga om landsbygden innebar detta, att socknarna skulle upphöra att vara registerområden.*
4. *Fastighetsregistret borde bestå av ett skrivet register och ett kartverk.*
5. *Varje fastighets läge borde anges i registret. Detta skulle ske genom koordinater för en eller flera punkter på fastigheten. Koordinaterna skulle redovisas i rikets koordinatsystem. Indirekt blev även - genom integration mellan fastighetsregister och folkbokföringsregister - data med anknytning till personer lägesbestämda.*
6. *För att registerreformen inte skulle kräva orimliga arbetsinsatser och kostnader och för att reformen skulle ge det utbyte som var önskvärt, borde registret grundas på ADB.*

Antalet bokstäver och siffror som skulle lagras i det nya fastighetsregistret uppskattades till 1,2 miljarder vid uppläggningsen och 1,8 miljarder efter någon tids drift. Antalet fastigheter beräknades till 3,6 miljoner (inkluderande 0,5 miljoner samfälligheter). Arbetet med att lägga upp det nya registret planerades kräva tre år. Kostnaderna för den egentliga omläggningen beräknades till ca 7,5 miljoner kronor.

Betänkandet fick ett mycket gott mottagande av remissinstanserna, av vilka många betecknade reformen som angelägen. De gamla registren, alltså jordregistret och stadsregistret, ansågs vara bristfälliga och reformbehovet stort. Många ansåg också att reformen borde genomföras så snabbt som möjligt eller angav 1970 som det år, då genomförandet borde vara klart. Förslaget om ett enhetligt register tillstyrktes allmänt.

Justitieministern anslöt sig i statsverkspropositionen till utredningens förslag. Bl.a. talade kommunindelningens stora betydelse inom all administration, förvaltning, samhällsplanering m.m. för, att kommunerna borde vara registerområden. En sådan lösning stod också i god överensstämmelse med förslaget till ny fastighetsbildningslag (jfr sid.9). Socken hade numera betydelse endast som registerområde i fastighetsregistret.

Propositionen behandlades av tredje lagutskottet den 27 februari 1968. Utskottet ansåg, att vad som föreslagits i propositionen borde godtas av riksdagen. Utskottet hemställde därför att riksdagen måtte godkänna den föreslagna reformen av fastighetsregistreringen. Utskottets hemställan bifölls av riksdagen den 6 mars 1968.

Riksdagsbeslutets innebörd för registrets ortnamn

I jordregistret förtecknades fastigheterna sockenvis (*Varva 3:1 i Hille socken, Gävleborgs län*) och i stadsregistret tätortsvís (*Blomman 2 i Nyköping*). Riksdagsbeslutet innebar, att fastigheterna i stället skulle registreras kommunvis (*Varva 3:1 i Gävle kommun*). Uttryckt med gällande terminologi innebar riksdagsbeslutet, att kommun skulle ersätta socken och tätort som *registerområde*. Med registerområde förstås alltså den större enhet, till vilken fastigheterna hänförs i fastighetsregistret. Inom ett registerområde måste namn och fastighetsbeteckningar vara unika. I olika registerområden kan däremot likalydande beteckningar förekomma. Registerområdets namn särskiljer i ett sådant fall beteckningarna (*Böle 1:4 i Gävle kommun* respektive *Böle 1:4 i Tierps kommun*).

Övergången till kommun som registerområde var en i tiden logisk åtgärd. Den kan jämföras med den ändring i jorddelningslagen, som gjordes några år före fastighetsbildningslagens ikraftträdande 1972. Enligt den ändringen blev det fritt att fastighetsbilda inom hela kommunen, utan hänsyn till sockengränser. Enligt tidigare bestämmelser hade det inte varit tillåtet att överföra mark från en fastighet i en socken till en fastighet i en annan socken. Detta hinder undanröjdes alltså vid den här tiden.

Socken hade varit naturlig som registerområde i det mer småskaliga samhälle som rådde då jordregisterförordningen tillkom 1908. Sockenindelningen utgjorde ju också underlag för den tidens kommunindelning. Genom kommun-

reformerna 1952 och 1969-74 sammanslogs de ca 2 400 landskommunerna jämte de fristående köpingarna och städerna till 278 kommuner. När justitieministern i den nämnda statsverkspropositionen 1968 pekade på kommunindelningens stora betydelse inom all administration och förvaltning, avsåg han alltså de nya kommuner, som vid denna tid på ett radikalt sätt höll på att ersätta den äldre primärkommunala indelningen. Det är i dessa sammanhang man skall se ändringen i registerområdesindelningen.

I och med att socken övergavs som registerområde, byggdes dock ett ortnamnsproblem in i systemet. Socken är den enhet, inom vilken ortnamnen är genuint unika. Eftersom en kommun efter kommunreformerna nästan alltid kom att bestå av flera socknar, fanns det inte längre naturliga garantier för unika namn på kommunnivå. Namn, som hade varit unika inom en socken, kunde "kollidera" med likalydande namn i någon annan socken inom samma kommun. Det tiotal fall, där en kommun utgörs av endast en socken, är undantag (t. ex. Burlöv, Orsa, Vilhelmina, Älvkarleby, Öckerö). Däremot fanns vid tiden för beteckningsreformens genomförande t. ex. i Nyköpings kommun 33 socknar, i Falköpings kommun 52 och i Gotlands kommun 91 socknar.

Problemet hade uppmärksammats av fastighetsregisterutredningen: "*Vid slo-pandet av socknarna som registerområden uppkommer särskilda problem på grund av att två eller flera byar (hemman, gårdar) i skilda nuvarande socknar inom samma kommun f. n. kan ha samma namn*". Utredningen antydde också olika vägar till lösning.

Det fanns också ett annat krav som skulle visa sig kontroversiellt ur ortnamnssynpunkt, nämligen kravet om lokaliserande beteckningar. I beteckningarna skulle ingå "namn med anknytning till allmänt kända geografiska begrepp" (statsverksprop. 1968, bil. 4, sid. 17). Även detta var en logisk tanke. När de nya kommunerna ersatte socknarna som registerområden, blev registerområdena i allmänhet mycket större. Den närmaste underindelningen, traktindelningen, borde då också bestå av större enheter, med namn som var kända och lokaliserande inom de nya registerområdena. Trakterna skulle därför inte vara för små, och trakter, som inte uppfyllde storlekskravet, skulle utmönstras. Därmed skulle också motsvarande registernamn (traktnamn) utgå ur beteckningarna. Fastigheter med sådana registernamn skulle ges andra namn, som uppfyllde kravet på att vara lokaliserande inom kommunen.

Ett enhetligt, lokaliserande beteckningssystem av jordregistertyp krävde också omregistrering av alla fastigheter inom stadsregisterområdena. Fastigheterna utgjordes där dels av *tomter*, dels av *stadsägor* med sina särskilda beteckningstyper (t. ex. *Tomten nr 1 i kvarteret Sköld i Uppsala* eller *Stadsägan 387 + 486B i Morastrand*). Det skulle bli nödvändigt att till 100 procent omregistrera dessa 100 000-tals fastigheter.

Registeruppläggningskungörelsen

För det nya fastighetsregistret utfärdades **Kungörelsen (1968:379) om uppläggande av nytt fastighetsregister, m. m.**, som trädde i kraft den 1 juli 1968. Förordningen kom att i dagligt tal kallas RUK.

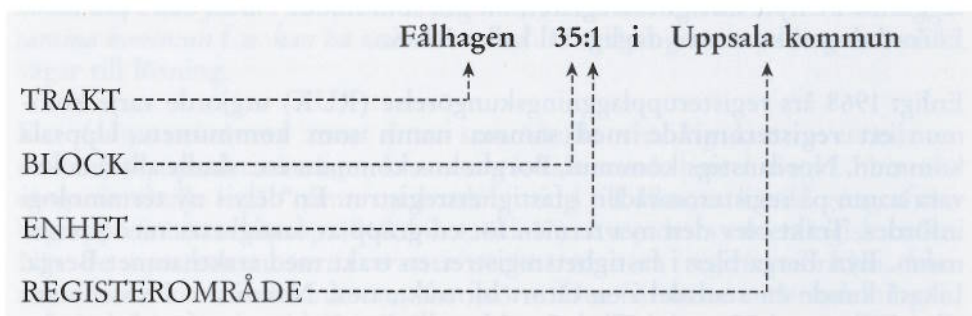
Enligt 1968 års registeruppläggningskungörelse (RUK) utgjorde varje kommun ett **registerområde med samma namn som kommunen**. Uppsala kommun, Nordanstigs kommun, Borgholms kommun etc. skulle alltså också vara namn på registerområdena i fastighetsregistret. En delvis ny terminologi infördes. **Trakt** blev den nya termen för en grupp av fastigheter med samma namn. Byn Berga blev i fastighetsregistret en trakt med traktnamnet Berga. Likaså kunde en stadsdel i en tätort bli trakt, t.ex. Norrmalm i Stockholm eller Fålhagen i Uppsala. "Trakt" valdes alltså som begrepp för de mindre enheter som kommunerna registertekniskt skulle vara indelade i. Denna indelning skulle bygga på den befintliga byindelningen men storleksmässigt anpassas till de nya större registerområden som kommunerna utgjorde. Varje fastighet skulle ha en trakttillhörighet, och traktnamnet skulle underlätta lokaliseringen av fastigheten inom kommunen/registerområdet.

Ordet "trakt" var möjligen relevant med hänsyn till den omfattning dessa områden avsågs få vid tillkomsten av 1968 års kungörelse. Genom 1974 års ändrade regler för beteckningsreformen kom dock "trakt" att mer bli en registerteknisk term. Många trakter i fastighetsregistret blev för små för att termen trakt skulle kunna behålla den innebörd ordet har i allmänt språkbruk.

Block infördes som en term för fastigheter med samma hemmansnummer. Fastigheterna inom Berga nummer 1 kom att tillhöra block 1 i trakten Berga, fastigheterna i nummer 2 blev block 2 o.s.v. Block blev alltså den mer intetsägande benämningen på hemman eller jordregisterenhet. Kvarteren förutsattes också bilda egna block i det nya registret. I jordregistret var hemmanen, t.ex. Berga nr 1 och Berga nr 2, upptagna ett per upplägg. Upplägget redovisade också hemmanets underindelningar, d.v.s. de enskilda fastigheter som ursprungshemmanet delats i. Fastigheterna var numrerade med hemmanets nummer och en sifferexponent, 1¹, 1², 1³, 2¹, 2², etc. För det nya registret gällde enligt 6 § RUK att fastigheterna inom varje block skulle åsättas enhetsnummer (som alltså motsvarade jordregistrets exponent). **Registernumret** skulle enligt RUK bestå av blocknumret och enhetsnumret, typografiskt skrivna 1:1, 1:2, 1:3, 2:1, 2:2 etc.

Den nya nomenklaturen skulle börja tillämpas omedelbart enligt Lantmäteristyrelsens meddelande nr 10:1968, daterat den 3 juli 1968. Det innebar att den nya terminologien också skulle användas i fråga om jordregistret.

En fullständig fastighetsbeteckning i det nya fastighetsregistret skulle se ut på följande sätt:

Enligt 4 § RUK skulle stadsdelar, socknar, byar eller likvärdiga områden vara trakter, om de uppfyllde kraven i samma paragraf: "Traktindelningen skall med avseende på traktnamn samt omfattningen och läget av den mark som hör till varje trakt vara sådan att indelningen kan antagas bli allmänt känd i orten. Indelningen bör vara lätt att tydligt redovisa på karta." Bl.a. dessa krav skulle komma att vålla mycken diskussion.

Enligt 22 § RUK beslutade Lantmäteristyrelsen, senare Statens lantmäteriverk, om registerbeteckningar i det nya fastighetsregistret. Enligt 24 § kunde ett sådant beslut inte överklagas. Detta ovanliga förhållande motiverades av

praktiska hänsyn. Beräknade 3,6 miljoner fastighetsbeteckningar skulle beslutas enligt tidplaner, där många olika aktiviteter var beroende av varandra och beteckningsreformen skulle koordineras med andra arbetsmoment.

Antalet fastigheter i fastighetsregistret räknades fram utan att exakt kunna anges innan reformen började. Vid reformslutet i september 1995 kunde exakta siffror tas fram. I hela landet fanns då 3 219 154 fastigheter inklusive 90 390 samfälligheter och 50 919 gemensamhetsanläggningar. Till detta kom 1 355 551 avregistrerade enheter. Då dessa också skulle ha beteckningar i det nya fastighetsregistret blev det totala antalet registerbeteckningar som berördes av beteckningsreformen 4 574 705.

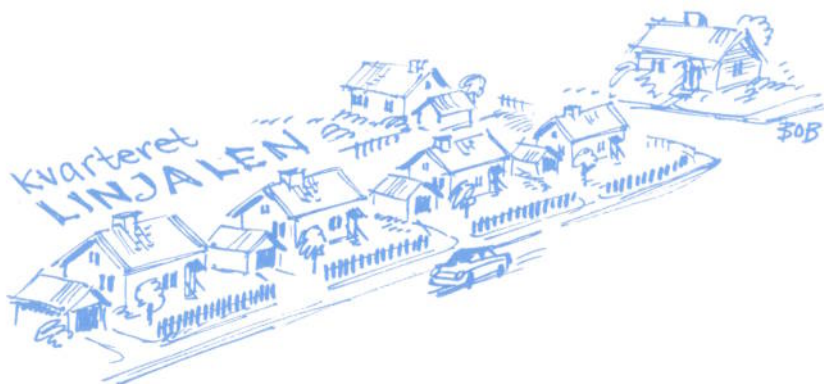
2 BETECKNINGSREFORMENS IGÅNGSÄTTNING

Fastighetsregisterutredningen hade ansett, att det nya beteckningssystemet borde förberedas och delvis genomföras före det övriga reformarbetet. Fastighetsbeteckningsreformen, som var en delreform av fastighetsdatareformen, kunde ju förverkligas oberoende av det nya tekniska systemet. De nya enhetliga beteckningarna skulle sedan i hög grad underlätta den tekniska omläggningen. Efter statsmakternas principbeslut skulle ett nytt fastighetsregister kunna införas för länen successivt med början ett och ett halvt år efter beslutet. Övergången borde sedan kunna genomföras på ungefär tre år.

Första etappen

Sedan riksdagsbeslutet om en reformering av fastighetsregistret fattats i mars 1968, gällde det för Lantmäteristyrelsen att snabbt komma igång med arbetet. Detta planerades i tre etapper. Därefter skulle beslut om registernummer fattas och själva omläggningen till det nya registret ske. Lantmäteristyrelsens anvisningar för den första etappen är daterade den 11 oktober 1968. Resultatet av registerförarnas medverkan önskade styrelsen ha senast den 1 december.

För **jordregisterområden** gällde, att beteckningarna skulle vara unika inom kommunblocken. (Som ett första steg i en andra kommunreform var landets kommuner under 1960-talet indelade i 282 kommunblock). Inom ett och samma kommunblock skulle alltså likalydande namn på olika trakter inte förekomma. Traktnamnen i jordregisterområdena fick heller inte överensstämma med sådana stadsdelsnamn, som skulle användas som traktnamn. Onödiga attribut i namnen skulle "rensas bort", och inget traktnamn fick innehålla mer än 20 tecken. Befintliga trakter var dessutom enligt anvisningarna ofta så små och traktindelningen så splittrad, att namnen inte var lokaliserande. Kravet på tydlig kartredovisning kunde då inte heller uppfyllas. Dessutom kunde jordregisternamn "i inte ringa omfattning" vara olämpliga genom att de inte uppfyllde kraven på att vara allmänt kända. I samhällen kunde därför samhällsnamnet ibland vara lämpligare som traktnamn än de befintliga jordregisternamnen.

Även **stadsregisterområden** skulle traktindelas. Förslag till traktindelning och traktnamn skulle redovisas på en översiktskarta. För flertalet stadsregisterområden hade dock detta arbete redan utförts med anledning av en skrivelse från Fastighetsregisterutredningen den 23 november 1967. Sådana traktnamnsförslag skulle nu kontrolleras.

Som bas för arbetet med beteckningsreformen användes ett namnregister. Grunden till detta hade utredningen lagt 1965-66 med utgångspunkt i de i Lantmäteristyrelsens arkiv förvarade jordeboksutdragen. Registret förvarades centralt på magnetband men skrevs ut i form av namnlistor, med namnen förtecknade i bokstavsordning inom respektive registerområde (socknar och stadsregisterområden). Registret skulle hela tiden åjourföras när de tre etapperna genomfördes.

Den första etappen i arbetet utgjordes av en rättning och àjourföring av de utskrivna namnlistorna. Alla namn skulle upptas i nystavningsform (t.ex. *Huvudskär* i st.f. *Hufoudskär*, *Lanthemmanet* i st.f. *Landthemmanet*, *Lövsta* i st.f. *Löfsta*, *Väsby* i st.f. *Wäsby* etc.) i enlighet med Lantmäteristyrelsens föreskrifter L 47/1950. Listorna skulle också kompletteras med namn på registerområden, tomtboksområden, namn på kvarter, ägotrakter inom stadsregisterområden etc. Överlantmätarna skulle dessutom ge förslag till strykning av attribut. Med attribut avsågs bestämningar som *Norra*, *Lilla* etc. men också namn på gård i by, d.v.s. sådana gårdsnamn, som vid sidan av bynamnet fanns upptagna i jordregistret, *Östergården*, *Per Johansgården* o.s.v.

Andra etappen

Den andra etappen avsåg den egentliga beteckningsreformen. Lantmäteristyrelsens anvisningar är utfärdade den 30 september 1969 för **jordregisterområden**. Arbetet borde hos överlantmätarna vara slutfört före den 1 april 1970, men det var till stor fördel för hela reformen, om det kunde ske tidigare. Arbetet bestod i att bestämma den traktindelning, som skulle gälla för det nya registret.

Enligt anvisningarna gällde som huvudregel, "att nuvarande indelning som grundas på byar, enstaka hemman och motsvarande skall behållas". Ur flera synpunkter var det önskvärt att behålla befintliga traktnamn. Därigenom bevarades kontinuiteten i gällande beteckningar och de kulturvärden som fanns i namnen sparades. Även i den administrativa hanteringen hos myndigheter och enskilda blev olägenheterna mindre, ju försiktigare reformarbetet utfördes. En försiktig beteckningsreform blev inte heller så arbetskrävande och dyrbar som en långtgående revision. Flertalet remissinstanser liksom tredje lagutskottet hade önskat att namnbyten i största möjliga utsträckning skulle undvikas.

Huvudregeln vid traktindelning och namnsättning skulle vara, att namnen blev så lokaliseraande som möjligt. Därför borde en avskild fastighet med eget namn ingå i angränsande trakt, vanligtvis det skifteslag från vilket fastigheten kommit. I de fall byarna låg sammanblandade, borde man överväga om de inte kunde ingå i samma trakt.

Man skulle alltså sträva efter relativt stora trakter. Med stor trakt avsågs en trakt som bildades av två eller flera byar eller enstaka hemman. I de delar av landet där socknarna var små kunde även dessa få bilda trakter. Den metoden borde dock inte användas i någon större omfattning, eftersom den medförde omfattande namnändringar (i princip skulle ju alla fastigheter i en sådan socken byta beteckning). Om man ändå, t. ex. på grund av namnöverens-

stämmelser, skulle få många namnändringar, som på Gotland, kunde en övergång till socken som trakt bli oundviklig.

Storleken på trakter kunde komma att variera avsevärt beroende på lokala förhållanden. Trakt med en yta understigande 100 hektar borde dock inte förekomma, om inte särskilda skäl kunde åberopas.

En viktig fråga gällde namnöverensstämmelse, s. k. namnkollision (t. ex. *Ön* i Hedesunda socken och *Ön* i Valbo socken, båda i Gävle kommun). Samtliga registerbeteckningar skulle göras entydiga inom sitt kommunblock eller inom den större kommun som kunde förväntas komma till stånd framdeles. För att få en registerbeteckning unik inom kommunblocket angavs olika metoder. Ett icke unikt namn kunde göras unikt genom kombination med ett annat namn, t.ex. sockennamnet (*Hedesunda-Ön* resp. *Valbo-Ön*). Vidare kunde fastigheterna inom en trakt med ett icke unikt namn föras till en annan trakt, eller så kunde flera närliggande trakter föras ihop till en större trakt. I vissa fall kunde, som nämnts, socken få bilda en sådan större trakt.

I sådana fall, där en fastighet låg som en enklav inom en annan trakt, borde fastigheten föras till omgivande trakt och alltså ges den traktens namn. I fråga om mindre tätorter ansågs tätortens namn ofta vara mer lokalisering än något av de gällande bynamn. Tätorten kunde därför göras till trakt och ortens namn till traktnamn. Metoden lämpade sig bäst vid väl avgränsade tätorter. Naturligt avgränsade områden som öar och ögrupper kunde också få bilda egna trakter. Järnvägsfastigheter skulle införlivas i någon annan lämplig trakt. Särskilda trakter med namn som *Järnvägen*, *Bandelen* o.s.v. skulle inte behållas. (Järnvägsfastigheterna omregistrerades sedan också regelmässigt i beteckningsreformen och fick någon angränsande bys namn. Lika bra torde ha varit att låta dessa fastigheter behålla sina beskrivande namn).

Överlantmätarnas förslag till traktnamn och traktindelning skulle redovisas i de utsända traktnamnslistorna. Traktindelningen skulle dessutom ritas in på kopior av fastighetskartan eller motsvarande. Dessa kopior skulle behållas vid länslantmäterikontoren. De åjourförda namnlistorna skulle vara Lantmäteristyrelsen tillhanda senast den 1 april 1970. Därefter skulle de skrivas ut i en ny version. Den nya versionen av listorna skulle sedan sändas tillbaka till överlantmätarna så fort som möjligt för att användas för åjourhållning.

För områden med **stadsregister** är anvisningarna för andra etappen daterade den 21 januari 1970. För sådana områden var detta en kontroll- och kompletteringsetapp, eftersom stadsregisterförarna tidigare till Lantmäteristyrelsen överlämnat preliminära förslag till traktnamn och traktindelning. För dessa områden gällde ju, att såväl tomter som stadsägor skulle ha nya beteckningar. Här var det alltså fråga om en 100-procentig omregistrering.

Resultatet av arbetet inom stadsregisterområdena skulle vara insänt till Lantmäteristyrelsen senast den 1 maj 1970. Förslagen till traktnamn och traktindelning skulle därmed vara definitiva för dessa områden. Det innebar bl.a. att kommunala myndigheter skulle ha godkänt förslagen och att de föreslagna traktnamnen skulle vara kontrollerade mot övriga namn inom kommunblocket. (Inom stadsregisterområdena fanns ju ingen traktindelning tidigare, och de trakter som nu konstruerades fick inte ha namn, som var likalydande med befintliga traktnamn inom jordregisterområdena i kommunen).

Målet var, att Lantmäteristyrelsen skulle fastställa traktindelning och traktnamn för flertalet stadsregisterområden under 1970. Enligt den preliminära tidplanen för reformen som helhet skulle förslag till registerbeteckningar vara klara omkring den 1 januari 1972.

Även de traktnamn som infördes i de befintliga stadsregisterområdena skulle enligt Lantmäteristyrelsen antas bli lokalisering på kommunnivå. I anvisningarna till registerförarna diskuterades lämpligheten i namn som *ASEA*, *Tele*, *Verkstaden* och *Egna hem*. Dessa borde inte bli traktnamn. Ortnamnsarkivet, som granskade även dessa namn, hade dock accepterat *Jägarskolan*, *Lasarettet*, *Universitetet* och *Oljehamnen*. Namn som *Centrum* och *City* borde emellertid ersättas av *Innerstaden* eller *Stadskärnan*. Små städer eller samhällen med stadsregister borde utgöra en enda trakt med stadens eller samhällets namn som traktnamn. Delades en tätort i två trakter, borde däremot endast undantagsvis ortens namn få bli traktnamn. (Ett sådant fall var Djursholm och Stocksund i Djursholms stad, där *Stocksund* sedan blev trakt i Solna kommun.)

För stadskärnor kunde man använda städers tidigare namn, såsom *Aranäs* för Kungsbacka centrum och *Bodekull* för centrala Karlshamn. (*Aranäs* blev sedan också trakt i Kungsbacka, och Ulricehamns gamla namn *Bogesund* blev traktnamn för den äldsta delen av Ulricehamn). En mer tveksam rekommendation i anvisningarna var, att man till en stads namn kunde föga en efterled som -by, -gård, -vik, -dal, -bruk eller liknande (t.ex. *Borlängeby*).

För Enköpings, Tierps och Uppsala stadsregisterområden i Uppsala län krävdes, att beteckningsreformen genomfördes tidigare än för landet i övrigt. Dessa orter utgjorde nämligen försöksområden, och de nya registerbeteckningarna skulle vara klara att tas i bruk där omkring den 15 april 1970.

De nya registerbeteckningarna skulle införas i tomtböcker, stadsägoböcker och i stadsregistrets bihang B (förteckning över samfälligheter) förutom på kopia av registerkartan.

Tredje etappen

Anvisningarna för den tredje etappen är daterade den 22 november 1971.

Arbetet med den andra etappen hade inneburit ett väsentligt steg på vägen mot en slutlig beteckningsreform. I tredje etappen ingick "att fullfölja traktindelningen och traktnamnsättningen och att eliminera kvarstående namn- och beteckningskollisioner".

I denna etapp skulle Lantmäteristyrelsen närmare ta del av traktnamns- och traktindelningsförslagen. Med hjälp av aktuella listor och kartor skulle man gå igenom förslagen på länsstyrelsernas lantmäterienheter tillsammans med den berörda personalen.

Ortnamnsarkivet i Uppsala skulle under arbetet med tredje etappen granska sådana namn och namnformer, som inte tidigare var språkligt granskade, och Riksantikvarieämbetet skulle få ta del av förslagen genom kopior av traktnamnslistorna. Ämbetet hade också önskat få tillgång till förslagen inritade på karta. Underhandskontakt borde tas med kommunerna, om detta inte redan var gjort. Fastighetsägarna skulle genom kungörelse i tidning eller på annat lämpligt sätt beredas tillfälle att ta del av förslagen. Fastighetsägarna borde också informeras genom de lokala tidningarna om arbetet och handläggningsgången. Förslagen skulle sedan ställas ut för allmänheten och därefter remitteras till kommunernas fullmäktige. Länsstyrelserna skulle yttra sig över erinringar som inkom från kommunerna och fastighetsägarna med anledning av förslagen. Slutligen skulle Lantmäteristyrelsen fatta beslut om de föreslagna traktnamnen och traktindelningarna.

Den handläggningsgång, som här beskrivits, kom att gälla i sina huvuddrag under hela genomförandet av beteckningsreformen. Det principiellt nya som tillkom i och med 1974 års omprövning av reformen var, att fastighetsägarna skulle få personliga underrättelser om förslag till ändrad fastighetsbeteckning.

Anvisningarna antog, att tiden från det att överlantmätarna sänt in traktnamnsförslagen till Lantmäteristyrelsen till dess att utställningen inför allmänheten kunde hållas troligen skulle röra sig om flera år i vissa län. Traktnamnslistorna, som skickades ut igen till överlantmätarna, skulle därför åjourhållas.

Det skulle senare visa sig, att tiderna fram till utställning skulle kunna vara mycket längre än dem som anvisningarna antagit. Listorna skulle vara insända till Lantmäteristyrelsen under våren 1972. Förslaget för t.ex. Gotlands län, som var sist i reformgenomförandet, kom att ställas ut för allmänheten drygt 22 år senare, hösten 1994, och då med ett helt annat innehåll än det som 1972 års förslag hade.

Några traktindelningsförslag

I oktober 1970 hade 8 län och flertalet städer inkommit med förslag till traktnamn och traktindelning. I september 1971 hade 16 län skickat in sina förslag. I Lantmäteristyrelsens och Centralnämndens för fastighetsdata promemoria 7.10 1970, *Registerbeteckningsreformens genomförande*, redogörs för några traktindelningsförslag:

För Gotland hade överlantmätaren i länet föreslagit socknarna som trakter. Därigenom hade man fått trakter "av lagom storlek" med lokaliserande namn, "som de flesta fastighetsägare torde kunna acceptera".

I Uppsala kommunblock fanns 1 stadsregisterområde och 40 jordregistersocknar. Överlantmätaren i Uppsala län hade föreslagit att de 10 minsta socknarna inom kommunblocket skulle utgöra trakter. De traktnamn som blivit kvar i dessa, sedan namnöverensstämmelserna åtgärdats och de mycket små trakterna tagits bort, hade nämligen ansetts sakna lokaliseringseffekt. Denna bedömning hade gjorts bl.a. mot bakgrunden av att kommunblocket omfattade hela 24 kvadratmil.

Älvkarleby kommunblock, även detta i Uppsala län, omfattade en enda socken. Bland de över 120 traktnamnen fanns därför inga "kollisionsnamn". 80 namn var dock föga kända i orten eller utgjordes av namn på små trakter. Dessutom var indelningen i övrigt splittrad. Överlantmätarens förslag var därför en indelning i 17 trakter, varav 3 hade föreslagits få nya namn.

I norra delen av Gävleborgs län rådde också en splittrad traktindelning. För t.ex. Jättendals socken hade överlantmätaren efter samråd med kommunen (Bergsjö kommunblock) föreslagit 11 relativt stora trakter. I denna socken skulle därför 540 av omkring 900 levande fastigheter byta beteckning.

3 OPPOSITION MOT REFORMEN

Hembygdsrörelsen och Riksantikvarieämbetet

Redan när propositionen som innehöll reformförslaget skrivits hösten 1967, hade Riksantikvarieämbetet framfört sin oro för att registernamn med kulturhistoriskt värde skulle komma att försvinna. Det dröjde dock till början av 1970-talet, innan tveksamheterna mot reformen började ge sig till känna mer tydligt.

Det kan vara intressant att något ta del av debatten. På en stämma med Västmanlands centerkvinnor diskuterades t.ex. "datorhotet mot Orts- och gårdsnamn". Stämman slöt upp kring en motion, som skulle överlämnas till centrens riksdagsgrupp. I samband med stämman gjordes några tidningsintervjuer i Västmanlands nyheter. Där utbrast t.ex. lantbrukare E. L.: "Jag kan inte se något annat än att detta att ersätta Orts- och gårdsnamn med nummer är ett led i den fortgående byråkratiseringen av vårt samhälle...För att bekvämt ha allt i sina händer tillgriper man datorerna. Snart sagt allting nu för tiden anförtros åt dessa elektroniska maskiner". Lantbrukare O. E. hade följande kommentar: "Varför skall man hålla på att ändra på en sådan sak som jord- och fastighetsregistret? Så vitt jag begriper har det fungerat utan att någon haft klagomål. ... Jag kan inte låta bli tycka att mycket verkar vara upp- och nedvänt nu för tiden".

Kritiken var dock fortfarande ganska mild, och även kritikerna uttryckte förståelse för behovet av att fastighetsregistret behövde reformeras. Vid Västergötlands hembygdsförbunds årsmöte den 6 juni 1971 i Södra Ving gjorde man ett uttalande, som tillställdes dagspressen i Västergötland. Där pekade man på behovet av ett nytt och bättre fastighetsregister. Det var dock inte nödvändigt att i samband med uppläggandet av ett sådant register utplåna en rad gamla by- och gårdsnamn. I Västergötlands hembygdsförenings tidning Västgötabygden nr 4 1971 finns en artikel "Är gårdsnamnen i fara?". Även om man i artikeln får veta, att Södra Älvsborgs länsförbund av RLF (Riksförbundet landsbygdens folk) "slagit larm", går en stor del av spaltutrymmet åt till att beskriva innehållet i beteckningsreformen rent objektivt.

I hembygdsrörelsens tidning Bygd och natur nr 3 1972 finns en artikel med rubriken "Kan Gunnar Sträng rädda våra ortnamn". En delegation från Samfundet för hembygdsvård (nuv. Sveriges hembygdsförbund) hade i september 1972 uppvaktat finansministern och hemställt om en omprövning av riksdagens beslut om registerreformen. I artikeln citeras också en uppsats av Klas Göran Selinge vid Riksantikvarieämbetet. Han hade i denna framfört, att det var första gången som samhället ingrep med åtgärder för styrning av ortnamnsbestånd och namngivning. Detta hade tidigare bara reglerats av det praktiska behovet och utvecklingens gång.

Riksantikvarieämbetets synpunkter framgår av två promemorior, daterade den 4 respektive den 18 februari 1972 (publicerade i Meddelanden från Riksantikvarieämbetet 1972:9) och tillkomna med anledning av den riksdagsdebatt om reformen som då pågick. Ämbetet ställde sig bakom riksdagsmotioner om att bibehålla socken som registerområde och att i övrigt göra en mindre radikal beteckningsreform. Dock redovisar ämbetet också en "radikal reformmodell". Denna modell borde "ta sikte på att undanröja det godtyckliga utfallet ur kulturhistorisk synpunkt i den nu tillämpade modellen". Den radikala modellen skulle kunna ha två huvudprinciper:

1. Kommunerna skulle genomgående göras till registerområden

2. Socknarna skulle genomgående bli trakter.

Ämbetet skriver: "Denna modell bleve alltså av samma typ som den föreslagna för Gotland. Den skulle medföra, att samtliga jordregisterfastigheter fick byta namn med undantag av dem, där kyrkbyn är registerenhet i socken av samma namn. Detta skulle ur kulturhistorisk synpunkt innebära en helt ny princip, därigenom att registerbeteckningen skildes från det historiska bebyggelsenamnet. Den skulle ej såsom den nuvarande reformmodellen uppehålla skenet av att ett dylikt samband existerade. I praktiken skulle då sannolikt fortfarande merendels ett lokaliseringsbehov föreligga p.g.a. trakternas storlek. Detta borde innebära,

att bebyggelsenamnen hade större förutsättningar att överleva i praktiskt bruk än i nuvarande reformmodell. ... En sådan radikal modell skulle också ha fördelen att bevara de gamla sockenenheterna - ehuru i en ny funktion.

Riksdagen

I riksdagen började oppositionsytringarna med två enkla frågor i maj 1970. Civilministern sökte lugna frågeställarna med att beteckningsändringarna skulle genomföras med yttersta varsamhet. I övrigt gällde diskussionen bl.a. hur fastighetsägarna skulle kunna få gehör för sina åsikter.

De första riksdagsmotionerna skrevs 1971 (1971:1170 och 1177). Motionärerna föreslog samråd med ordsinvånarna för att hävdvunna ortnamn skulle kunna behållas. Civilutskottet (betänkandet CU 1971:15) menade, att gällande bestämmelser medgav ett sådant samråd. Utskottet förutsatte också, att ortnamnsarkiven skulle kunna medverka i det fortsatta arbetet.

I februari 1972 behandlades fem motioner (1972:284; 286; 775; 783 och 1449) angående beteckningsreformen. Vid den tidpunkten hade Lantmäteristyrelsen fattat sina första beslut enligt registeruppläggningskungörelsen, bl.a. för Nacka, Uppsala, Enköpings och Tierps stadsregisterområden.

I flera av motionerna förordades, att socken fortfarande skulle utgöra registerområde, även om motion 775 enbart gällde Gotland. I motion 284 fanns en hemställan om en allmän översyn av reglerna för reformen. Alla motionerna betonade, med något olika tyngd, att dessa regler beslutats utan tillbörlig uppmärksamhet på följderna för ortnamnen. Det antal traktnamn, som av olika skäl skulle försvinna enligt preliminära förslag från 20 län uppgick till mellan 36% (i Kronobergs län) och 100% (i Gotlands län).

Civilutskottet fann (CU 1972:4), att de intressen som motionärerna ville tillgodose var så väsentliga, att man borde pröva frågan. Utskottets prövning ledde fram till följande bedömning.

Att generellt knyta registerområde till socken kunde inte medges. Detta skulle kräva, att fastigheterna identifierades med tre namnled. Vidare skulle fastighetsbildning som gjordes över sockengräns innebära, att sockengränserna blev flytande.

Mot alternativet att låta socknarna förbli registerområden bara på Gotland talade nackdelen av att ha olika registreringssystem i olika delar av landet.

Mot Riksantikvarieämbetets förslag att göra socknarna till trakter talade enligt

utskottet i första hand, att samtliga gällande traktnamn då skulle utgå. Förslaget stod därmed i strid med den opinion, som motionärerna företrädde.

Utskottet stannade för att bestämmelsen om kommun som registerområde fortfarande borde gälla. Det fanns dock möjligheter att tillgodose motionärerna genom att förutom fastighetsbeteckningen anteckna s.k. särskilt namn på fastigheter. Detta kunde göras dels för sådana traktnamn, som utgick ur registerbeteckningarna, dels för bebyggelsenamn med hävd.

I beredningen hade bl.a. Lantmäteristyrelsen, Centralnämnden för fastighetsdata, Ortnamnsarkivet i Uppsala, Riksantikvarieämbetet och Rikets allmänna kartverk haft föredragningar inför utskottet. Ett enigt utskott hemställde att motionerna skulle avslås.

Riksdagen biföll utskottets hemställan torsdagen den 9 mars 1972. Ett konkret resultat av motionerna och riksdagsbehandlingen var att det blev möjligt att anteckna särskilt namn i det nya fastighetsregistret (jfr kapitlet Särskilt namn).

I ett par riksdagsmotioner 1973 yrkades åter ändringar i reformen. Motion 1973:957 hemställde att ändringar av fastighetsregistrets namn regelmässigt skulle underställas Riksantikvarieämbetets prövning, alltså inte bara ändringar i samband med fastighetsbeteckningsreformen utan också vid registrering efter fastighetsbildning. I motion 1973:958 yrkades på en omprövning av själva reformen. En huvudinvändning mot denna var, att socken försvann som administrativt territoriellt område, och en annan invändning gällde namnändringar på grund av namnkollision. Drivande i båda motionerna var ordföranden i Samfundet för hembygdsvård, Ivan Svanström.

Efter Civilutskottets betänkande CU 1972:4 hade Riksantikvarieämbetets medverkan i reformarbetet utvecklats till en fortlöpande kultúrhistorisk granskning. Dittills hade dock ämbetets medverkan inte haft karaktären av ett formellt uppdrag. Här borde enligt utskottet (CU 1973:7) skapas formella och reella förutsättningar för att beteckningsreformen skulle kunna genomföras på önskat sätt, d.v.s genom medverkan av Riksantikvarieämbetet. Detta ledde till en ny föreskrift i 22 § RUK (1973:424), nämligen att Lantmäteristyrelsens beslut i fråga om traktnamn och traktindelning skulle fattas efter samråd med Riksantikvarieämbetet och Ortnamnsarkivet i Uppsala.

I riksdagsdebatten torsdagen den 22 mars 1973 nämndes bl.a. att det skrämmande resultat, som reformen inledningsvis sett ut att leda till, genom Riksantikvarieämbetets medverkan mildrats. Det anfördes också, att de första reglerna om minst 100 hektar för storleken på en trakt hade ändrats, och att betydligt mindre areal nu tilläts. Dessutom kunde namnen vara längre än 20 positioner, vilket gav större utrymme åt kombinationsnamn.

Idén med bynamn i kombination med sockennamn (*Valbo-Ön*) dök också upp i riksdagsdebatten. En talare ansåg nämligen, att utskottet borde ha övervägt en generell huvudregel för kollisionnamnen, nämligen kombinationsmetoden. Detta skulle medföra, att namnen bleve lokaliserande och sockennamnen finge leva vidare, samtidigt som man i lokalt språkbruk endast använde by- och gårdsnamnen.

Överläggningarna i riksdagen slutade med seger för utskottets linje över motionärerna med 144 röster mot 119 när det gällde frågan om en omprövning av reformen (motion 958). Riksdagen gick också på utskottets linje i fråga om att Riksantikvarieämbetet fortsättningsvis skulle medverka i reformen. Riksdagen beslöt att för detta ändamål ge ämbetet en anslagsförstärkning för budgetåret 1973/74.

Kollisionsnamnen

För att särskilja likalydande namn, s. k. kollisionnamn, hade olika möjligheter diskuterats. En viktig lösning var att kombinera namnen med sina respektive sockennamn. Den 26 januari 1973 sammanträdde cheferna för ortnamnsarkiven i Uppsala, Lund och Umeå samt representanter för Riksantikvarieämbetet och Lantmäteristyrelsen för att diskutera detta ämne.

De tre representerade myndigheterna såg olika på frågan, hur kollisionnamnen skulle kombineras med sockennamnen. Riksantikvarieämbetet förordade konstruktionen bynamn - preposition - sockennamn, som t.ex. Lundby i Lagga. Dubbelnamn med bindestreck av typen Lundby-Lagga måste undvikas. Lantmäteristyrelsen ansåg det däremot nödvändigt med ett namn. Det var inte rimligt att t.ex. på kartor införa ortnamn av prepositionstyp. Frågan kunde enligt styrelsen inskränkas till, i vilken ordning de två namnleden skulle placeras, d.v.s om typen Lundby-Lagga (bynamn-sockennamn) eller Lagga-Lundby (sockennamn-bynamn) skulle användas. Från ortnamnsarkiven

var man inte negativ till kombinationsnamn. Sockennamnet borde dock stå som första led, alltså Lagga-Lundby.

Då någon enighet inte kunde uppnås, beslöt man att remittera ärendet till Nämnden för svensk språkvård (nuv. Svenska språknämnden). Nämndens svar är daterat den 6 mars 1973.

Nämnden för svensk språkvård framhöll, att den förändring som innebar att socken skulle ersättas av kommun som registerområde, skulle få allvarliga konsekvenser ur språkvårdssynpunkt. Namnsystemet hade vuxit fram och fått sin form under förutsättningen att ett ortnamn behövde vara unikt bara inom den lilla enheten socken. Att anpassa det ärvda namnskicket till det nya systemet måste innebära ett allvarligt ingrepp i en del av ett levande och fungerande språk. Särskilt framträdde detta vid de s.k. kollisionsnamnen. Namn som Berga, Lunda, Broby, Ekeby etc. hade blivit vanliga just därför att de vid sin tillkomst var så naturliga och lättfunna. De utgjorde en kärngrupp bland de gamla bebyggelsenamnen och hade något väsentligt att säga om landskapets och bygdens historia. Dessa gamla bebyggelsenamn utgjorde det språkliga elementet i en helhet, vars övriga komponenter var kulturlandskapet, byplatsen och de fasta fornlämningarna. Samtidigt som de var språkliga minnesmärken, fungerade de utmärkt i den vardagliga, språkliga kommunikationen. Varje åtgärd, som hotade deras existens i denna funktion, betraktade nämnden som oacceptabel.

Av de olika alternativen till kombinationsnamn föredrog nämnden typen Ekeby i Rasbo. Även "den av språkliga skäl olämpliga" typen Ekeby-Rasbo (by-socken) var att föredra framför typen Rasbo-Ekeby (socken-by). Den sistnämnda konstruktionen hade nämligen den nackdelen, att man i flera socknar skulle få ett betydande antal namn med en gemensam förled, t.ex. Rasbo (sockennamnet). Såväl Ekeby i Rasbo som Ekeby-Rasbo var överlägsna Rasbo-Ekeby ur registreringssynpunkt, eftersom de hade samma början som de riktiga namnen och därmed måste vara lättare att finna i alla register. Typen Ekeby i Rasbo (by i socken) var dock enligt språknämnden bestämt att föredra, "dels genom att den har en entydig syntaktisk byggnad, dels genom att den i egenskap av ordfogning tydligt markerar att det är fråga om en registerbeteckning, ej ett ortnamn i egentlig mening - därmed mister den också den konkurrenskraft, som en officiell beteckning annars automatiskt får och som i dessa fall skulle ha en ur ortnamnsvårdens synpunkt negativ effekt".

Fastighetsbeteckningsreformen hade blivit en kulturkrock. Från lantmäteriets sida såg man fastighetsbeteckningarna och traktnamnen som tekniskt-administrativa termer, som det gällde att utforma på ett så rationellt sätt som möjligt. När man övergav den gamla kommunen, alltså socknen, som registerområde till förmån för den nya "storkommunen", kom detta i konflikt

med det naturvuxna namnskicket, som inte fungerade på denna överordnade nivå.

Övrig kritik

Kritik mot beteckningsreformen framfördes också från kommunalt håll. Svenska kommunförbundet anhöll i en skrivelse till civilministern den 31 oktober 1972, att en särskild utredning måtte genomföras för att belysa registerreformens och beteckningsreformens kostnader för kommunerna. Man oroade sig särskilt för de följder, som beteckningsreformen skulle få för kommunala kartor och register.

Till kommunförbundets skrivelse hade bl.a. fogats en promemoria upprättad av Svenska kommunaltekniska föreningen (SKTF), som betonade följdkostnaderna på grund av de ändrade fastighetsbeteckningarna. Beteckningarna hade enligt SKTF utomordentlig betydelse inom den offentliga administrationen. SKTF framförde möjligheten att ompröva principbeslutet för reformen.

Enskilda kommuner agerade också. I en skrivelse den 9 mars 1973 till civilministern hemställde företrädare för Täby och Sollentuna kommuner samt byggnadsnämnderna i Stockholms, Huddinge och Solna kommuner om ändringar av reformen. Kommunerna ville dessutom ha en senareläggning av tidplanen. Även stadsingenjören i Eskilstuna var i en skrivelse till civilministern kritisk mot reformen.

4 OMRÖVNING AV REFORMEN

Utredning

I syfte att föreslå eventuella förändringar tillsatte civilministern i slutet av 1972 en utredning om de kommunala följdkostnaderna av beteckningsreformen. Denna utredning kom sedan också att inriktas mot beteckningsreformens kulturhistoriska effekter. Ett drygt halvår senare vidtog dock regeringen den drastiska åtgärden, att i en skrivelse till Lantmäteristyrelsen den 29 juni 1973 förordna, att beslut enligt 22 § RUK tills vidare inte fick fattas. Anledningen till detta uppgavs vara, att regeringen ville avvakta den pågående utredningen innan några nya beslut om beteckningsändringar fattades.

För att ta reda på beteckningsreformens konsekvenser studerade utredningen bl.a. reformarbetet i Uppsala län, där detta kommit längst. Länet indelades vid denna tid i sex s.k. kommunblock, som senare blev kommuner. Antalet socknar var 99 och levande fastigheter 51 430. Undersökningsområdet omfattade länets samtliga jordregisterområden.

I de då gjorda förslagen till beteckningsreform för Uppsala län föreslogs ungefär 67 % av jordregisternamnen bli ändrade i något hänseende. Många av ändringarna innebar dock inte att namn utmönstrades utan bara att namn korrigerades genom stavningsändring, tillägg eller borttagande av attribut eller genom kombination med sockennamnet. Namnkollisioner uppstod i ca 900 fall, vilket motsvarade 24 % av namnen. Ändringsförslagen berörde dock bara 38,5 % av fastigheterna. Det berodde på att de trakter, vars namn föreslogs

bli ändrade, hade relativt få fastigheter. Detta är något som senare kommit att gälla generellt under beteckningsreformen, nämligen att det är fastigheterna i de minsta trakterna, som fått namnen ändrade. Större trakter har behållit sina namn oförändrade, eventuellt med sockentillägg.

I Uppsala-materialet studerades fem socknar mer ingående, nämligen Litslena, Kungs-Husby och Simtuna i Enköpings kommunblock, Morkarla i Östhammars kommunblock och Älvkarleby socken i Älvkarleby kommun.

Älvkarleby socken var intressant på det viset, att socknen också utgjorde hela Älvkarleby kommun (jfr sid. 21). Det innebar, att några kollisionsnamn inte fanns. Trots det skulle enligt förslaget ca 80 % av traktnamnen utgå. I t.ex. Simtuna utgick enligt förslaget 26 % av namnen. Som exempel från Morkarla kan nämnas, att trakterna Djupängen, Klockarbol, Botbyn, Pinga, Prästbyn, Östanå och en del av Bol sammanslogs till en ny trakt med namnet Morkarla. (I och med 1974 års ändrade regler blev alla dessa trakter utom Djupängen och Klockarbol kvar.) I de fem socknarna fanns sammanlagt 291 levande traktnamn. Enligt förslaget skulle 125 vara kvar. Namnbortfallet, som till stor del berörde avsöndringar och andra småtrakter, skulle därmed uppgå till 57 %.

Utredningens förslag

Syftet med beteckningsreformen hade varit att åstadkomma enhetliga, enkla och lokalisering fastighetsbeteckningar i en ny registerområdesindelning. Detta syfte hade dock kommit att krocka med bevarandebestämmelserna. Utredningen föreslog därför, att riktlinjerna för beteckningsreformen borde ändras. Bland olika, skisserade alternativ förordade utredningen en typ av beteckning, som innehöll en områdeskod, t. ex. *Aspa 01 Berga 2:11*. Aspa är i exemplet kommunnamn och Berga traktnamn. 01 är ett områdesnummer enligt en kommunvis gjord numrering. Beteckningstypen skulle tillämpas såväl i tätort som på landsbygd. För fastigheter belägna i kvarter borde alternativt ett beteckningssätt med kvartersnamn få användas, t.ex. *Aspa 04 Haren 5*.

Områdeskoden, 01 respektive 04 i exemplen, kunde för landsbygdsområden anslutas till sockenindelningen. I manuella rutiner kunde sockennamnet skrivas ut, något som också skulle kunna göras i de dokument och handlingar, som lämnade dataskyftet (*Berga 2:11 i Altuna socken, Aspa kommun*). För tätortsområden kunde koden anslutas till stadsdelsområden eller annan lämplig indelning.

Det föreslagna systemet betydde att i princip alla gårds-, by- och kvartersnamn skulle kunna behållas. Eftersom antalet beteckningsbyten därigenom skulle

bli förhållandevis få, kunde handläggningsrutinerna för jordregisterområdena ändras. Utställningsförfarandet, som innebar att registermyndighetens förslag till beteckningar i det nya fastighetsregistret ställdes ut för allmänheten, kunde således ersättas av personliga underrättelser till berörda fastighetsägare. För stadsregisterområdena borde dock materialet ställas ut.

Utredningens förslag biträdades av flertalet remissinstanser såsom Centralnämnden för fastighetsdata, Rikets allmänna kartverk, Riksantikvarieämbetet, Svea hovrätt, Svenska kommunförbundet och Samfundet för hembygdsvärd m.fl. Däremot avstyrkte Domstolsväsendets organisationsnämnd, Lantmäteristyrelsen (som dock tillstyrkte utredningens förslag i fråga om fastigheter i kvarter, se ovan) och länsstyrelserna i Uppsala län och Kalmar län utredningens förslag i fråga om jordregisterfastigheters beteckningar i det nya registret och förordade ett modifierat alternativ A. Detta alternativ hos utredningen innebar beteckningsbyten enbart i kollisionfallen och innehöll i övrigt möjlighet till uppmjukning av kraven på viss traktstorlek, namnens lokaliseringseffekt m.m. Alternativ A innebar därmed att alla namn kunde behållas, även om en del bara skulle fortleva i kombination med sitt sockennamn (t.ex. *Altuna-Berga 4:1 i Aspa kommun*).

Lantmäteristyrelsen menade i sitt yttrande också, att en modifiering av beteckningsreformen inte kunde drivas så långt, att bara beteckningar i kollisionfallen ändrades. Även andra typer av beteckningsändringar måste kunna göras, och styrelsen nämnde bl.a. avsöndringar, avstyckningar och sammanläggningar med egna namn samt enklaver inom annan jordregisterenhet. Dessa fall beaktades också senare av civilutskottet (CU 1974:30, se nedan).

Ortnamnsarkivet och Riksarkivet förordade ett alternativ som innebar beteckningar om fem led, nämligen socken, trakt, block, enhet och kommun (*Altuna Berga 2:11 i Aspa kommun*).

Proposition

Utredningen hade funnit, att fastighetsbeteckningarna i princip kunde behållas genom att kompletteras med en områdeskod. Koden kunde för landsbygdsområden anslutas till sockenindelningen och för tätortsområden till stadsdelarna. På det viset skulle kostnaderna för beteckningsreformen, bl.a. kommunernas s.k. indirekta kostnader, minska.

Justitieministern framhöll i propositionen till riksdagen (1974:48), att traktindelningen i stort sett var given. Vad som fanns i jordregistret skulle alltså i princip föras över ograverat till det nya registret. Kravet på lokaliseringstraktnamn kunde därför slopas. En viss översyn av främst jordregisterbeteckningarna

borde dock även fortsättningsvis göras. Syftet var att byta ut särskilt långa fastighetsbeteckningar eller beteckningar, som från annan synpunkt var olämpliga. Beteckningsbyten av det slaget förutsattes bli ganska ovanliga och ministern ansåg i likhet med utredningen, att förfarandet med kungörelse av förslagen till traktnamn och traktindelning inom jordregisterområdena kunde ersättas med personliga underrättelser till fastighetsägarna. Utställningsförfarandet borde dock bibehållas för stadsregisterområdena. Liksom dittills borde arbetet ske under medverkan av Riksantikvarieämbetet och Ortnamnsarkivet i Uppsala. Justitieministern hemställde, att Kungl. Maj:t skulle föreslå riksdagen att godkänna de förordade reformändringarna.

Civilutskottets betänkande

I riksdagen behandlades propositionen i civilutskottet. Utskottets betänkande CU 1974:30 skulle komma att ligga till grund för arbetet med beteckningsreformen under dess 20-åriga genomförandetid.

Civilutskottet ansåg, att det föreslagna systemet med sifferkoder hade betydande nackdelar. Andra lösningar borde därför undersökas. De alternativ som då tilldrog sig det största intresset var utredningens alternativ A (*Altuna-Berga 4:1 i Aspa kommun*) och avdelningsdirektör Åke Sätres förslag med prepositionskonstruktion (*Backen 5:7 i Brunflo i Östersunds kommun*). Sätres förslag hade varit fogat som reservation till Lantmäteristyrelsens yttrande över utredningen. Civilutskottet bedömde saken så, att kombinationerna med bindestreck (*Altuna-Berga*) bättre fyllde kraven på enhetlighet och stabilitet. Därför kunde de lättare få allmän användning i administrativa sammanhang. Man kunde heller inte bortse från alternativens olika lämplighet vid kart- och blankettredovisning.

Utskottet förordade därmed som generell huvudregel, att **dublettnamn** (kollisionsnamn) skulle skiljas genom kombination med sockennamn eller

tätortsnamn. Namn fick alltså ändras för att namnkollisioner skulle förebyggas. Dessutom angav utskottet vissa andra fall, då det också fanns möjlighet till namnändringar. Namn skulle kunna ändras för fastigheter i **godsfällen**, d.v.s sambrukade fastigheter i en större egendom. Alla fastigheter skulle där kunna ges godsets huvudnamn. Vidare skulle det vara möjligt att ändra kulturhistoriskt inte värdefulla namn på **obebyggda avsöndringar m.m.** samt på fastighet, som utgjorde **mindre enhet inom annan jordregisterenhet** (och alltså låg som enklav inom en annan trakt).

Dessa fall utgjorde undantag från huvudregeln, att alla namn skulle behållas. Undantagsfallen skulle granskas ur bl.a. kulturhistorisk synpunkt av Ortnamnsarkivet i Uppsala och Riksantikvarieämbetet.

Förslag om ändringar enligt de nämnda undantagsreglerna borde för jordregisterområden delges fastighetsägare genom personliga underrättelser. Information borde också lämnas genom annonser i dagspressen. Ett formellt utställningsförfarande behövdes därför bara för stadsregisterområden, där fastighetsägarna annars inte skulle få någon information om ändrade beteckningar.

En ytterligare möjlighet till namnändring fanns enligt betänkandet inom **större tätorter** i jordregisterområden. Där kunde efter kommunens framställning traktindelningen anpassas till indelningen i stadsdelar eller liknande. Viktigt var vidare, att kommunerna fick valfrihet när det gällde **kvartersnamn** eller traktnamn för fastigheter belägna i byggnadskvarter inom stadsplan. (Efter Plan- och bygglagens ikraftträdande den 1 juli 1987 ändrades detta till att gälla fastigheter på kvartersmark inom stadsregisterområde eller inom större tätort med tomtbok till jordregistret). Möjligheten för kommunerna att behålla kvartersnamnsbeteckningarna öppnades därmed.

Även om den förordade ordningen i de allra flesta fall undanröjde behovet att registrera särskilt namn (jfr sid. 43), borde denna möjlighet ändå finnas kvar.

Onsdagen den 22 maj 1974 föredrogs i riksdagen Civilutskottets betänkande CU 1974:30 i anledning av proposition 1974:48. Utskottets förslag till ändrade riktlinjer för beteckningsreformen godkändes.

Några kommentarer

Civilutskottets betänkande 1974:30 blev basen för fastighetsbeteckningsreformen. *Registeruppläggningskungörelsen* trycktes om (1974:1060) och med ett antal ändringar gällde denna förordning för beteckningsreformen under dess återstående 20 år. *Fastighetsregisterkungörelsen* (1974:1059) utgavs som regelverk för det nya fastighetsregistret, och i beteckningsfrågor fick dessa båda

förordningar läsas parallellt. För att ytterligare få en grund i arbetet med beteckningsreformen framställde Lantmäteriverket (som 1974 bildats genom sammanslagning av Kungliga lantmäteristyrelsen och Rikets allmänna kartverk) i samarbete med ortnamnsarkiven och Riksantikvarieämbetet en promemoria, *Principer för beteckningsreformen* (sista versionen daterad 1988-11-02). Ytterligare material till vägledning i arbetet var promemoriorna *Särskilt namn på fastighet* och *Behandlingen av gårdsnamn i jordregisterbeteckningar i samband med beteckningsreformen* (senaste versionerna daterade 1985-07-10). Promemoriorna, som byggde på registeruppläggningskungörelsen och civilutskottets betänkande, ingick sedan i ett handboks-material till hjälp främst för fastighetsregistermyndigheterna i arbetet med beteckningsreformen.

Trots dessa gemensamma handlingsregler kom ändå en hel del motstridiga ståndpunkter att brytas mot varandra vid de gemensamma överläggningar angående traktnamnsförslagen, som genomfördes i varje etapp av omläggningsarbetet. Diskussionerna gällde ofta enklaver och avsöndringar. Att omregistrera sådana fastigheter var för registermyndigheterna och för Lantmäteriverket främst en karthygienisk fråga; man ville ha en så lättläst registerkarta som möjligt. Riksantikvarieämbetet hävdade mot detta ett bevarandeintresse. Även Ortnamnsarkivet gjorde i viss mån detta men sökte samtidigt värna om namnens ursprungliga syftning. Det var inte bra enligt arkivet, om ett bynamn bara fanns kvar för någon enklavfastighet eller annan perifert liggande fastighet, medan hemskiftena i byn var omregistrerade.

Då vederbörande fastighetsregistermyndighet, Riksantikvarieämbetet och Ortnamnsarkivet hade enats om förslag till traktnamn, gick dessa på remiss till fastighetsägarna och de berörda kommunerna. Det kunde då hända, att vissa ägare motsatte sig namnändringar på sina fastigheter. På det viset kom särskilt ändringarna av namn på avsöndringar och enklaver att bli något slumpartade.

Enligt civilutskottet borde förslag om ändringar i de s.k. undantagsfallen meddelas fastighetsägarna genom personliga underrättelser. De skulle ju bli så få. För varje etapp i reformarbetet skulle dock två omgångar underrättelser skickas ut. I första omgången underrättades fastighetsägare i jordregisterområden om förslag till ändrat traktnamn. Det fanns då möjlighet för fastighetsägarna att komma med invändningar mot förslaget. När sedan beslut om ny beteckning fattats, gick underrättelser ut till samtliga ägare som fått ändrad beteckning på sin fastighet. I synnerhet antalet underrättelser i denna sista omgång kunde bli avsevärt. Det var ju nödvändigt att varje fastighetsägare informerades om den nya beteckningen, även inom stadsregisterområdena. För t.ex. Göteborg, som valde att inte behålla kvartersnamnsbeteckningarna utan helt övergick till traktnamnsbeteckningar, skickades omkring 40 000 underrättelser ut.

5 1981 ÅRS UTREDNINGAR

1980/81 förekom två motioner i riksdagen om beteckningsreformen (1980/81:627 och 628). Båda uppehöll sig vid kostnaderna. Fastighetsdatakommittén (som skulle pröva frågan om hur ett riksomfattande system för fastighets- och inskrivningsregistrering skulle ordnas i framtiden) hade 1976 uppskattat de återstående kostnaderna för beteckningsreformen till 12,5 miljoner kr. för hela landet. I sitt remissyttrande hade LMV sagt, att kostnaderna torde bli ännu högre. I proposition 1978/79:114 hade kostnaderna uppräknats till 15,3 miljoner. Detta gällde enbart de direkta kostnaderna. Någon beräkning av de totala kostnaderna (alltså inkluderande de kostnader, som beteckningsändringarna orsakade kommuner och andra i fråga om följändringar i kartor, register etc.) hade aldrig gjorts.

De två motionerna, som var likalydande så när som på sina yrkanden, nämnde vissa aktuella kostnader. Personalkostnaderna vid LMV för ledning och administration uppgick 1978/79 till 430 000 kr. och 1979/80 till 530 000 kr. Personalkostnaderna vid Länsstyrelsen i Stockholms län för beteckningsreformen uppgick 1978/79 till 155 000 kr och år 1979/80 till 270 000 kr. Inom Länsstyrelsen i Gävleborgs län var motsvarande kostnader 240 000 kr. respektive 330 000 kr. Ortnamnsarkivet i Uppsala och Riksantikvarieämbetet fick ca 350 000 kr. per år. Beteckningsreformskostnader för personal och ADB vid Centralnämnden för fastighetsdata uppgick till ca 325 000 kr. under 1980/81. En grov och osäker uppskattning för hela landet med dessa siffror som utgångspunkt antydde, att totalkostnaden för beteckningsreformen kunde komma att överstiga 50 miljoner kr.

Följarkostnaderna var svårare att beräkna. Som exempel angavs, att kostnaderna för följdarbetena inom Sollentuna kommun hade uppskattats till ca 95 000 kr. inom de främst berörda kontoren. De totala kostnaderna inom landet för beteckningsreformen skulle snarare komma att överstiga än underskrida 100 miljoner kr.

Motionärerna menade, att en möjlig åtgärd för förenklingar och kostnadsminskningar var att bibehålla socken som registerområde. Därigenom skulle reformen i princip kunna inskränkas till beteckningsändringar inom tätortsområden och till sådana fall, där ändringar var nödvändiga för att genomföra fastighetsdatareformen. Motionärerna hemställde om en omprövning av beteckningsreformen och en översyn av registeruppläggningskungörelsen.

Motionerna behandlades i Civilutskottets betänkande 1980/81:25. Inom regeringen funderade man samtidigt på besparingsmöjligheter inom olika områden, bl.a. beträffande beteckningsreformen. Motionärernas intressen fick därmed förutsättas bli beaktade. En s.k. hearing hölls inför utskottet den 10 mars 1981. LMV och Svenska kommunförbundet hade därvid tillfälle att framföra sina synpunkter på motionerna, och kommunförbundet uttalade sitt oreserverade stöd för dessa.

Enligt regeringens särskilda anvisningar för arbetet med anslagsframställningen för budgetåret 1982/83 fick LMV sedan i uppdrag att se över reglerna för beteckningsreformen. Verket borde analysera olika alternativ, varav ett borde avse övergång till det nya fastighetsregistret utan beteckningsreform.

LMV skrev utifrån regeringens uppdrag en promemoria (1981-09-22) på 38 sidor med den något tillkrånglade rubriken: *Översyn i besparingssyfte av reglerna rörande ändringar i fastigheternas beteckningar i anslutning till fastighetsdatareformen*. I undersökningen uppskattade LMV kostnaderna för det återstående arbetet till 30 miljoner kr. och skisserade några olika besparingsalternativ.

Ingen beteckningsreform: Kostnaderna i detta alternativ begränsades till 10 % av totalkostnaden, d.v.s. 3 miljoner kr. Dock medförde detta alternativ också en ombyggnad av fastighetsdatasystemet till en uppskattad kostnad av 5 miljoner kr, vissa ADB-kostnader 0,5 - 1 miljon samt reformstopp på 1,5 - 2 år med åtföljande arbetsbortfall samt rationaliseringsförlust för inskrivningsväsendet. Kostnaderna uppgick därmed till ca 10 miljoner för detta alternativ. Till detta kom problemet med de redan omlagda områdena; skulle de återställas för ca 2 miljoner eller skulle man låta de omlagda områdena vara som de var.

Registerområdesreform: Alternativet innebar att man stod fast vid kommun som registerområde. S.k. kollisionsnamn skulle åtgärdas men i övrigt ingenting. Kostnaderna för detta uppskattades till 6 miljoner vartill kom s.k. namninventering (d.v.s. genomgång och åjourföring av namnregistret), 3 miljoner, och ombyggnad av datasystem vid Centralnämnden för fastighetsdata med därav orsakat driftstopp, 10 alternativt 12 miljoner. Den uppskattade kostnaden för detta alternativ blev därmed 19 alternativt 21 miljoner kr.

Tätortsreform: Här skulle beteckningarna i stadsregisterområdena åtgärdas och traktindelningen i större tätorter anpassas till stadsdelar. Arbetet uppskattades till 13,5 miljoner, vartill kom namninventering, 3 miljoner, och systemombyggnad och driftstopp, 3 à 4 miljoner. Totalt låg kostnaden för alternativet på 20 miljoner. Skulle tidigare omlagda områden återföras blev summan 21 miljoner kr.

Registerområdesreform och tätortsreform: Kostnaden uppskattades till 22,5 miljoner kr.

LMV framhöll avslutningsvis, att ett enhetligt och enkelt beteckningssystem hade betydande fördelar. Genomförandet av beteckningsreformen borde fortsätta enligt ditills gällande regler. Frågan om beteckningsreformens genomförande enligt oförändrade riktlinjer eller inte var emellertid något som slutligt borde avgöras utifrån en samlad bedömning där alla berörda intressen fick komma till tals. En grundligare kartläggning av frågan var nödvändig som underlag för ett eventuellt nytt beslut av statsmakterna.

Regeringen delade LMVs bedömning att ytterligare underlag behövdes. LMV fick därför ett nytt uppdrag att utreda möjligheterna att ändra reglerna. Verket skulle bygga vidare på den tidigare redovisningen och samråda med Centralnämnden för fastighetsdata, Domstolsverket, Riksskatteverket, ortnamnsarkiven, Riksantikvarieämbetet och Svenska kommunförbundet.

LMV skulle nu bedöma konsekvenserna av de alternativ som utreddes. Ett alternativ skulle inriktas på största möjliga besparingar. Verket skulle också förorda ett av alternativen. Dessutom skulle modifieringar föreslås för besparingsalternativen för att minska de negativa konsekvenserna och underlätta genomförandet. Viktigare synpunkter och invändningar som fördes fram av samrådsmyndigheterna borde redovisas särskilt.

Regeringsbeslutet med detta uppdrag fattades den 15 oktober 1981. LMV skulle redovisa sina överväganden till regeringen senast den 17 november 1981. Tiden för utredande, samråd, utskrift m.m. uppgick alltså till en månad!

I sin förnyade utredning lade LMV den tidigare kostnadsberäkningen som grund, alltså 30 miljoner kr. som direkta kostnader för det återstående arbetet och 25 miljoner kronor för de kommunala följdkostnaderna. Den sistnämnda siffran hade dock enligt verket mer karaktär av räkneexempel.

Återigen presenterade LMV några alternativ. Alternativ 1 innebar, att namninventering, registerområdesreform och tätortsreform genomfördes (motsvarande registerområdesreform och tätortsreform i den första utredningen). Någon namnöversyn gjordes inte och viss förenkling av arbetsrutinerna infördes.

De totala direkta kostnaderna för alternativet uppskattades till ca 19 miljoner (mot 22,5 miljoner i första utredningen). De kommunala följdkostnaderna beräknades minska med 2,5 miljoner kr.

Alternativ 2 (motsvarande registerområdesreform i första utredningen) innebar, att beteckningskollisionerna åtgärdades. Dessutom skulle kommunerna efter framställning kunna behålla stadsägobeteckningarna. S.k. plusstadsägor skulle dock omregistreras. De direkta kostnaderna för alternativet uppskattades till mellan 15 och 22,5 miljoner kr. och de kommunala följdkostnaderna till 15 - 22,5 miljoner kr.

Alternativ 3 utgjordes av Svenska kommunförbundets förslag och betydde att ingen beteckningsreform skulle genomföras. Kommuner som så önskade skulle få ändra stadsägobeteckningarna. Redan reformerade områden skulle återgå till socken och stad som registerområden. Alternativet kom, på grund av systemombyggnader och återföring av omlagda områden, att anses mycket dyrt under de första åren, 12 miljoner under 1982/83 och ca 3 miljoner 1983/84. De direkta kostnaderna kunde därför uppskattas till mellan 21,5 och 30,5 miljoner, beroende på hur kommunerna behandlade stadsägobeteckningarna. De kommunala följdkostnaderna beräknades till mellan 6 och 19 miljoner kr.

Som alternativ 4 skisserades det billigaste alternativet. Gällande beteckningar i jord- och stadsregister skulle behållas i största möjliga utsträckning. Endast sådana beteckningar som skulle orsaka kostsamma ombyggnader av datasystemet skulle ändras. Plusstadsägor förutsattes sålunda bli omregistrerade men i övrigt skulle inga åtgärder vidtas i tätorter. Ingen återgång skulle ske i omlagda områden, varför man alltså skulle få två olika system i landet. De direkta kostnaderna, som bl. a. hänförde sig till namninventering, omregistrering av vissa stadsägor, ändringar i handböcker och systemombyggnad, uppskattades till 13,5 miljoner kr. och de kommunala följdkostnaderna till drygt 6 miljoner kr.

I regeringens direktiv låg att verket skulle förorda ett alternativ, vilket blev alternativ 1. Alternativet innebar dock enligt LMV väsentliga olägenheter för ortnamnsvården.

I övervägandena framhöll LMV att beteckningsreformen enligt verkets uppfattning var lönsam. Fastighetsbeteckningar användes dagligen av statliga myndigheter, kommunala organ och andra. Grovt kunde man uppskatta det antal gånger som fastighetsbeteckningar skrevs till 40 miljoner per år i hela landet motsvarande 150 - 200 000 per arbetsdag. Med hänsyn till denna breda och frekventa användning liksom också till rättssäkerheten var det av väsentlig betydelse att en standardisering av beteckningarna kom till stånd. Ett lämpligt tillfälle att anpassa beteckningarna till en ny och rationell standard gavs i

samband med omläggningen till det nya fastighetsregistret. I detta nya ADB-register krävdes nämligen, att man vid sökning själv skrev beteckningen. Därför var det angeläget med enhetliga regler och enkla beteckningar. I ett skrivet register, alltså ett icke ADB-baserat register, sökte man däremot genom att bläddra och läsa redan skrivna beteckningar. Genom möjligheterna till terminalanslutning till det nya registret gavs också möjlighet för kommuner, banker, försäkringsbolag etc. att ansluta sig till systemet. En stor krets av lekmän måste alltså kunna skriva beteckningarna korrekt. Enhetliga och korta beteckningar var därför väsentliga.

Regeringens svar kom i budgetpropositionen 1981/82:100 (bilaga 16, Bostadsdepartementet). Bostadsministern, som var föredragande, ansåg att det utredningsmaterial som LMV redovisat, inte gav tillräckligt underlag för regeringen att ta ställning. Frågan borde därför beredas vidare.

Beredningen gjordes genom att LMVs utredningar remitterades till ett 70-tal instanser, statliga myndigheter, kommuner, organisationer och intresseföreningar.

Av de 30 statliga myndigheter som yttrade sig, förordade huvuddelen att beteckningsreformen skulle fortsätta oförändrad. Flertalet av de kommuner och organisationer etc. som yttrade sig förordade ändringar, men ställde sig inte bakom något av besparingsalternativen. Sju kommuner förordade dock alternativ 3, medan fem kommuner ansåg att reformen borde fortsätta som dittills.

En stor del av de tillfrågade tyckte att socken skulle utgöra registerområde, däribland flertalet kommuner. Som skäl angavs bl.a. kulturhistoriska aspekter och bättre möjligheter att inom en kommun lokalisera fastigheterna. Dessutom undveks problem med s.k. kollisionsnamn. Övergången till kommun innebar enligt flera instanser onödiga kostnader för samhället.

En majoritet av de centrala myndigheterna förordade dock kommun som registerområde. Några få kommuner gjorde detsamma. Skälen var bl.a. att en ändring av beteckningsreformen kunde försena genomförandet av hela registerreformen och att socken i motsats till kommun inte längre var ett levande begrepp.

I fråga om stadsägobeteckningarna tyckte kommunerna i de flesta fall att de själva skulle få välja, om dessa beteckningar skulle vara kvar.

LMVs kostnadsberäkning av den återstående delen av beteckningsreformen diskuterades också av remissinstanserna. Svenska kommunförbundet ansåg t.ex., att LMV bedömt de kommunala följdkostnaderna för lågt.

Slutet på hela processen kom i budgetpropositionen 1982/83:100 (bilaga 13, Bostadsdepartementet). Enligt bostadsministern, statsrådet Gustafsson, som var föredragande, hade LMV:s utredning och efterföljande remissbehandling visat, att beteckningsreformen i befintlig form i stort sett var rationell. Stor vikt borde läggas vid det som LMV anförde om att beteckningarna borde vara enhetliga och standardiserade. Långsiktigt gick meningarna bland remissinstanserna isär i huvudsak bara i delfrågan om registerområde. Att återgå till socken i de län, där reformen redan var genomförd, skulle dock vålla onödiga kostnader och av allmänheten uppfattas som krångligt och onödigt. Det skulle också medföra, att datasystemet hos Centralnämnden för fastighetsdata skulle få byggas om för ca 5 miljoner kr. När det gällde de kulturhistoriska intressena, så fördes fastigheternas sockentillhörighet in i registret, och socknarna skulle även framgent återges på kartor. Mot denna bakgrund var bostadsministern inte beredd att föreslå några ändrade regler för fastighetsbeteckningsreformen. I stället kom reformen att tilldelas ökade resurser i och med att omläggnings-takten ökade.

6 SÄRSKILT NAMN

Med särskilt namn avses ett namn, som är antecknat i fastighetsregistret som namn på en fastighet utan att ingå i fastighetens registerbeteckning. I jordregistret fanns möjligheten att skriva in särskilt namn: "För fastighet, som upptagits i jordregistret, må på begäran av ägaren särskilt namn kunna fastställas av förste lantmätaren ..." (9 § förordningen 1908:74 s. 1 angående jordregister). I det nya fastighetsregistret skulle däremot inte några särskilda namn antecknas. Registeruppläggningskungörelsens 10 § stadgade bl a: "Sådant särskilt namn för fastighet som avses i 9 § jordregisterförordningen får ej fastställas". Det innebar dels att några nya särskilda namn inte skulle beslutas, dels att jordregistrets särskilda namn inte skulle föras över till det nya registret.

År 1972 hade Civilutskottet att behandla fem motioner om beteckningsreformen. Oppositionen mot reformen hade då tagit fart och motionerna handlade främst om att bevara befintliga by och gårdsnamn. Utskottet skrev i sitt betänkande CU 1972:4, att möjlighet fanns att tillgodose motionärernas syften genom att i fastighetsregistret vid sidan av registerbeteckningen anteckna särskilt namn på fastighet. Traktnamn som utgick ur en beteckning borde kunna antecknas som särskilt namn liksom också bebyggelsenamn med hävd. Denna möjlighet borde beaktas i det fortsatta arbetet.

De kulturhistoriska intressena skulle alltså bli tillgodosedda inom 1968 års riktlinjer genom möjligheten till särskilt namn. Registeruppläggningskungörelsen kompletterades därför i omtryckningen 1974:1060 med 4 § 3 st., vilket innebar att ett traktnamn som utgick som registernamn i stället fick antecknas som särskilt namn. Detta gällde även bebyggelsenamn med hävd. Lantmätarstyrelsen hade i det praktiska arbetet börjat tillämpa systemet med särskilt namn redan 1972.

Genom 1974 års ändring av reglerna för reformen hade visserligen de 1972 anförda motiven för särskilt namn försvunnit. Genom 1974 års omprövning skulle ju i princip alla traktnamn vara kvar. Civilutskottet ville trots detta inte ta bort möjligheten att anteckna särskilt namn, något som sedan skulle visa sig vara en bra utväg i olika sammanhang. Många avsöndringsnamn som utgick som traktnamn blev i stället särskilda namn, gärna på Riksantikvarieämbetets eller Ortnamnsarkivets förslag. När gårdsnamnen (se avsnittet Gårdsnamn) utmönstrades ur beteckningarna, antecknades dessa som särskilda namn enligt vissa regler, och i Norrbottens län, slutligen, kunde utrymmet för registrering av särskilt namn utnyttjas för att skriva in en från traktnamnet avvikande samisk form (se avsnittet Samiska namn i fastighetsregistret).

Även enligt 14 § fastighetsregisterkungörelsen finns möjligheten att anteckna särskilt namn. Det betyder att fastighetsägare när som helst kan ansöka om sådan registrering, som alltså inte behöver göras i samband med nyregistrering av en fastighet. Fastighetsregistermyndigheten är beslutande i sådana frågor.

7 GÅRDSNAMN

I vissa delar av landet fanns i jordregistret gårdsnamn antecknade i anslutning till bynamnet.

Exempel: *Flo Björsgården nr 1*
Flo Svensgården nr 2
Flo Stommen nr 3
Flo Anundsgården nr 4

Gårdsnamnen har ursprungligen fungerat som särskiljande benämningar på de olika hemmanen inom en by och förekom i jordeböckerna redan på 1500-talet. Namnen har bildats efter läget i byn (*Norrgården*), efter ägarens namn eller yrke (*Per Eriksgården*, *Skräddargården*) eller efter storleken eller beskaffenheten på gården (*Storgården*, *Frälsegården*).

Hemmanen skildes alltså tidigt ifrån varandra med hjälp av gårdsnamn. I vissa delar av landet användes nummer för hemmanen. Från slutet av 1600-talet innehöll föreskrifterna för jordeböckerna direktiv om att jordeboksenheterna (hemmanen) skulle numreras. På så sätt kunde dessa vara upptagna med både ett särskiljande namn och ett särskilt nummer.

Systemet med såväl namn som nummer för hemmanen inom byn kom att överföras till jordregistret. Varje hemman fördes där in på ett eget upplägg; en by fick alltså i jordregistret i princip så många upplägg som det fanns hemman i byn. Genom att bynamnet i uppläggets huvud åtföljdes av gårdsnamn och hemmansnummer, kom dessa uppgifter att gälla för alla fastigheter på upplägget, alltså även för sådana som avskiljts från det ursprungliga hemmanet. Nyttillkommande fastigheter som successivt registrerades på upplägget erhöll därmed också hemmanets gårdsnamn i registerbeteckningen. Sådana fastigheter kunde ligga i byarnas utkanter och på tidigare skogsmark. Gårdsnamnet spreds därigenom ut till ett stort antal fastigheter,

och fastighetsdelningar och fastighetssammanläggningar kom att slumpmässigt påverka gårdsnamns användning.

När ekonomiska kartan gavs ut första gången ströks åtskilliga gårdsnamn ur jordregistret. Så skedde i Kalmar, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Hallands och Skaraborgs län. Dessutom förenklades många namn. *Per Bengtssonsgården* kunde t.ex. ändras till *Bengtsgården* i överensstämmelse med namnskicket i orten. Inför beteckningsreformen uppskattade LMV antalet gårdsnamn, som fortfarande fanns kvar i jordregistret, på följande sätt:

Län	Antal
A Stockholms	ett fåtal i Södertälje kommun
B Södermanlands	omkring 100
D Östergötlands	2 800
F Jönköpings	2 000
G Kronobergs	2 000
H Kalmar	högst 100
K Blekinge	ca 10
N Hallands	ca 70
O Göteborgs och Bohus	1 100
P Älvsborgs	2 600
R Skaraborgs	2 600

Antalet fastigheter med samma gårdsnamn kunde variera från 1 till upp emot 20.

På ekonomiska kartan har aldrig gårdsnamnen redovisats som annat än bebyggelsenamn vid de namnbärande gårdarna. Man har alltså inte där kunnat se om ett gårdsnamn också ingått i någon fastighetsbeteckning.

Sambandet mellan gårdsnamnet som bebyggelsenamn för hemmanets ursprungsgård och som namn på motsvarande fastighet var alltså i många fall upplöst. Detta förhållande, liksom den omständigheten att gårdsnamnet alltid enbart behandlats som bebyggelsenamn på ekonomiska kartan, talade för att gårdsnamnen inte borde ingå i beteckningarna i det nya registret. En praktisk fördel med detta var att beteckningarna på så sätt kunde hållas kortare. Dessutom var det ju faktiskt något slumpartat var i registret gårdsnamnen fanns kvar, eftersom många, som nämnts, utmönstrats vid förstagångsframställningen av ekonomiska kartan.

Mot denna bakgrund kom LMV tillsammans med Ortnamnsarkivet i Uppsala och Riksantikvarieämbetet fram till följande lösning.

I det nya registret skulle enbart bynamnen ingå i registerbeteckningarna.

Gårdsnamnen skulle i stället antecknas som särskilt namn för sådana fastigheter med gårdsnamn, som var mantalssatta och bebyggda. Registermyndigheten skulle välja ut de lämpliga fastigheterna och underrätta ägarna dels om att gårdsnamnen skulle utgå ur beteckningarna, dels om att vissa gårdsnamn var föreslagna som särskilt namn. Ägarna hade då möjlighet att lämna synpunkter på de föreslagna namnen. Registermyndighetens beslut om särskilt namn skulle inte påverka namnredovisningen på kartan. I stället skulle registermyndigheten vägledas av kartans redovisning.

Borttagandet av gårdsnamnen ur beteckningarna kom att vålla mycket ståhej särskilt i det hembygdsmedvetna Västergötland. Bl.a. skickade ordförandena i samtliga sju hembygdsföreningar i Vårgårda kommun ett brev med klagomål till Länsstyrelsen i Alvsborgs län. Brevet är daterat den 19 mars 1986. Man ansåg att länsstyrelsen gått längre än nödvändigt och längre än som var kulturhistoriskt försvarbart i fråga om att utmönstra gårdsnamn. En mängd namn, som användes dagligen, skulle enligt länsstyrelsens förslag falla bort. Det gällde inte bara namn som Nordgården, Mellomgården och Stommen, som förekom i många byar, utan även namn med mer "personlig" karaktär, t.ex. Krabbegården och Bosgården. Ordförandena anhöll, att länsstyrelsen måtte kraftigt revidera förslaget till traktindelning för Vårgårda kommun.

Länsstyrelsen kom att orättvist bli skottavla för Lantmäteriverkets centralt utfärdade anvisningar om hanteringen av gårdsnamn. Det visade sig att man hade svårt att förstå de nya beteckningarna ute i bygderna, i synnerhet i de fall, då bynamnet överensstämde med sockennamnet. En fastighetsbeteckning som *Kvinnestad Skattegården 1:1 i Kvinnestads socken* skulle i och med reformen bli *Kvinnestad 1:1 i Vårgårda kommun*. Man uppfattade detta som att man bara skulle behålla sockennamnet och ett nummer.

Länsstyrelsen svarade på hembygdsföreningarnas skrivelse i vederbörlig ordning och menade, att de ständigt fortgående förändringarna i fastighetsindelningen medförde problem. När en fastighet delades skulle t.ex. alla delar få ursprungsfastighetens gårdsnamn utan att detta överensstämde med namnbruket i bygden. Ekonomiska kartans redovisning av gårdsnamnen innebar däremot, att namnredovisningen knöts till namnskicket i orten utan risk för förändringar.

Hembygdsföreningarna besvarade länsstyrelsens skrivelse genom sina ordförande den 9 juni 1986. Man var fortfarande kritisk till borttagandet av gårdsnamnen ur beteckningarna. Dessutom uppvaktade föreningarna regeringen med en skrivelse, daterad samma dag, med anhållan, att regeringen skyndsamt skulle fatta beslut på ett antal punkter. Tidplanen borde reformeras, en ny skrift om gårdsnamnen med information bl.a. om vad som var "odisputabla regler" och vad som var förhandlingsbart borde göras och länsstyrelsen borde få i uppdrag att se över hela sitt förslag.

Representanter för kommuner och hembygdsföreningar besökte också lantmäterienheten i Älvsborgs län i ärendet. Med anledning av detta besök utformades i lantmäterienheten ett förslag gällande det särskilda namnet. Detta borde ges en högre status genom att placeras omedelbart efter fastighetsbeteckningen vid sökning i fastighetsregistret, t.ex. *Kvinnestad 1:1 Skattegården*. Gårdsnamnet skulle anges på samma sätt vid all presentation av en fastighet ur registret. Däremot skulle gårdsnamnet inte vara traktbildande och fastighetens identitet skulle vara angiven utan gårdsnamnet. En framställning med denna innebörd, daterad i Länsstyrelsen i Älvsborgs län den 1 juli 1986, tillställdes Lantmäteriverket.

Hembygdsföreningarnas skrivelse till regeringen utmynnade så småningom i ett regeringsbeslut den 16 oktober 1986. Regeringen hänvisade till länsstyrelsens framställning till LMV om placeringen av särskilt namn och framhöll att framställan höll på att behandlas inom LMV. Hembygdsföreningarnas skrivelse till regeringen borde därför överlämnas till LMV. I övrigt gav inte föreningarnas skrivelse anledning till några åtgärder från regeringens sida.

Lantmäteriverket samrådde med Centralnämnden för fastighetsdata, Ortnamnsarkivet, Riksantikvarieämbetet, Domstolsverket, Riksförbundet för hembygdsvård och överlantmäterna i Skaraborgs och Älvsborgs län. I ett svarsbrev av den 10 februari 1989 meddelade LMV Länsstyrelsen i Älvsborgs län sina synpunkter. Slutsatsen i skrivelsen var denna:

Särskilt namn skulle redovisas på ett enhetligt sätt för samtliga län. På bildskärm och i utskrifter från fastighetsdatasystemet skulle särskilt namn redovisas i rubrikraden, alltså i jämnhöjd med och efter fastighetsbeteckningen. Ändringen skulle träda i kraft den 1 juni 1989, samtidigt med att nya utdatadokument från fastighetsdatasystemet togs i bruk.

Hela ärendet visar på svårigheten för myndigheter att röra ortnamn. Lantmäteriets åtgärder i det här fallet var ägnade att dels bringa gårdsnamnens användning i fastighetsregistret i överensstämmelse med namnens användning i det lokala språkbruket, dels göra namnens användning i registret historiskt mer rättvisande. Trots det ledde arbetet i Älvsborgs län till både länsstyrelseuppvaktning och regeringsskrivelse. Sedan arbetet väl blev genomfört har dock inga negativa reaktioner hörts.

8 FINSKA TRAKTNAMN I TORNEDALEN

Sedan reformarbetet påbörjats i Norrbottens län, påtalade Ortnamnsarkivet i en skrivelse till Ortnamnsrådet vid LMV att det här fanns problem, som man tidigare inte stött på. Frågan kom att systematiseras ungefär på följande sätt. För det första fanns det orter med både svenskt och finskt namn, där det "svenska" var en förvrängning (eller byggde på en böjningsform) av det finska namnet. Exempel på detta var jordregistrets *Kangos* för det finska *Kangonen*, *Jarbois* för *Jarhoinen*, *Kengis* för *Köngänen* etc. För det andra fanns det systematiska stavningsvarianter, såsom *Tärendö* i stället för *Tärentö*, *Korpilombolo* i stället för *Korpilompolo*, *Matarengi* för *Matarenki* etc. För det tredje kunde man diskutera valet mellan riksfinsk form och tornedalsfinsk dialekt, som t.ex. finskans - *suvanto* och dialektens -*suanto*, finskans -*vitsa* och dialektens -*vitta* o.s.v. Det fanns slutligen också enstaka felstavningar, såsom *Hannumäki* i stället för *Hannumäki*.

Ärendet togs upp i Ortnamnsrådet den 19 februari 1987, där det dock hänsköts till påföljande sammanträde. Man skulle då också adjungera en representant för den finska minoriteten i Tornedalen.

Nästa sammanträde ägde rum den 5 maj. Två personer som representerade Svenska tornedalingars riksförbund deltog. Ärendet hade mellan sammanträdestillfällena beretts huvudsakligen som en fråga om möjligheten att använda två namn för samma trakt, alltså att komplettera t.ex. *Kangos* med *Kangonen*. Lantmäteriverket hade i ärendet hört Centralnämnden för fastighetsdata och Domstolsverket, vilka intagit en skeptisk hållning.

Vid sammanträdet den 5 maj utformades fyra alternativ som tänkbara:

- 1/ status quo, d.v.s. oförändrade fastighetsbeteckningar,
- 2/ tilläggsinformation, d.v.s. oförändrade fastighetsbeteckningar men med en annan namnform (t.ex. *Kangonen*) tillagd som "särskilt namn",
- 3/ dubbelnamn, d.v.s. två namn (t.ex. *Kangos och Kangonen*) jämställda som traktnamn,
- 4/ valfritt namn, d.v.s. valfrihet inom trakten för fastighetsägare att välja ettdera av två namn (t.ex. *Kangos* eller *Kangonen*).

Ordföranden, tillika Lantmäteriverkets representant i rådet, förordade alternativ 1, medan ledamöterna i övrigt förordade dubbelskrivning med någon övervikt för alternativ 3.

Ärendet togs åter upp i Ortnamnrådet vid det därpå följande sammanträdet den 22 september 1987. Lantmäteriverket hade då skickat en remiss till kommunerna i det berörda området, nämligen Gällivare, Haparanda, Kalix, Kiruna, Pajala, Överkalix och Övertorneå kommuner. Samtliga hade varit negativa till dubbla traktnamn. Länsstyrelsen i Norrbotten hade också yttrat sig direkt till Ortnamnrådet. Yttrandet som är daterat den 27 april 1987 hade inte redovisats i rådet tidigare. Länsstyrelsen ansåg det direkt olämpligt med två officiella registernamn. Dessutom hade Vägförvaltningen i Norrbottens län förordat att namnen skulle kvarstå oförändrade.

I rådet betonades behovet av information till allmänhet och fastighetsägare när det gällde beteckningsreformen i Tornedalen. Ordföranden upplyste om Lantmäteriverkets ambition till ett snabbt ställningstagande i frågan om dubbelnamn.

Lantmäteriverkets ställningstagande redovisades i ett pressmeddelande den 15 oktober 1987. Med hänvisning bl.a. till remissinstansernas inställning sa LMV nej till dubbla registernamn. Man kunde också enligt meddelandet ifrågasätta, om de vinster man inom språkvården skulle ha gjort med en sådan dubbel namnredovisning hade uppvägt de nackdelar ett sådant system skulle ha förorsakat i form av en mer komplicerad hantering. Ortnamnsvårdens resurser utnyttjades bättre, om man koncentrerade dem till omsorgen om namnen på kartor och vägskyltar.

Man kan i efterhand fråga sig, om det fanns någon realism i att driva frågan om två traktnamn för samma trakt. Kravet på entydighet vad gäller fastighetsbeteckningar är stort. Det verkar då inte särskilt realistiskt att diskutera

om två olika traktnamn, alltså två olika beteckningar, skulle kunna gälla för en och samma fastighet i en viss begränsad del av landet. Detta kunde möjligen ha klargjorts på ett tidigt stadium av Lantmäteriverkets representanter.

Ortnamnsarkivet i Uppsala fortsatte att driva frågan om en anpassning av traktnamnen till tornedalsfinska. Föreståndaren för arkivets arbete med beteckningsreformen var just tornedaling och hade varit en av representanterna för Svenska tornedalingars riksförbund i Ortnamnsrådet. Arkivet skickade självt i början av 1988 till Länsstyrelsen i Norrbotten *Ortnamnsarkivets förslag till stavnings- och andra ändringar av traktnamn i Haparanda, Kalix, Pajala och Övertorneå kommuner i samband med beteckningsreformen*. För t.ex. Pajala kommun föreslog arkivet 22 namnändringar. Sedan även fastighetsägarnas synpunkter inhämtats kom åtta av dessa ändringar att fastställas i Lantmäteriverkets beslut, nämligen

<i>Huukki</i>	tidigare	<i>Huuki</i>
<i>Liminkajoensuu</i>	- " -	<i>Limingojoki</i>
<i>Liminkajärvi</i>	- " -	<i>Limingojärvi</i>
<i>Nuksujärvi</i>	- " -	<i>Nuoksujärvi</i>
<i>Puthaanranta</i>	- " -	<i>Putaanranta</i>
<i>Saikkosjärvi</i>	- " -	<i>Saikosjärvi</i>
<i>Saittarova</i>	- " -	<i>Saittajärvi</i>
<i>Yli-Nuksujärvi</i>	- " -	<i>Nuuksujärvi</i>

9 SAMISKA NAMN I FASTIGHETS- REGISTRET

Efter en remissbehandling beslutade LMV den 22 december 1988 att samiska ortnamn på de allmänna kartorna över lulesamiskt område skulle skrivas med en ny, för Norge och Sverige gemensam, lulesamisk ortografi. Denna ortografi hade antagits vid samernas tolfte konferens 1983 och slutligt godkänts 1986. LMVs beslut var en uppföljning av det egna beslutet den 19 mars 1980 att på de allmänna kartorna införa den nordsamiska ortografien, som hade antagits vid den tionde samekonferensen 1978.

Inför beteckningsreformen i de lulesamiska områdena var alltså frågan, om lulesamisk ortografi skulle användas för samiska traktnamn och, i så fall, hur denna ortografi skulle skrivas. I fastighetsdatasystemet är det nämligen inte möjligt att framställa de samiska tecknen á och ȳ. Dessa förekommer i ungefär hälften av de 250 aktuella traktnamnen.

Att återge á och ȳ utan accenter är ungefär som att skriva Amal i stället för Åmål. I handläggningen användes namnet Vaikijaure som exempel. Det är namnet på en sjö i Jokkmokks kommun. Det är också namn på en by och en trakt, men skrivs då Vaikijaur. Med den nya samiska ortografien skrivs naturnamnet Vájjáávrre. Vanligt är att en bebyggelse har både ett rent samiskt och ett försvenskat samiskt namn.

En ändring av ortografien kunde alltså inte bli fullständig. Vid ett möte på LMV den 12 mars 1991 i närvaro av samisk språkexpertis rekommenderades dock en så långtgående ortografiändring som möjligt. Tre modeller kom att utkristalliseras:

1. Oförändrad ortografi.
2. Förändrad ortografi så långt som möjligt i samband med beteckningsreformen.
3. Ny ortografi först när det fanns en svensk standard för alla nödvändiga tecken, vilket kunde bli först efter beteckningsreformens genomförande

Alternativ 2 rekommenderades. De namn som inte kunde få fullständig, ny ortografi skulle ändå, så långt möjligt, skrivas med lulesamisk ortografi. I stället för det gällande Vajkijaur skulle man skriva Vajgajavrre, eftersom det inte gick att skriva Váigájávrrre.

Efter fortsatt beredning inom LMV blev verkets ställningstagande följande.

Gällande traktnamn skulle behållas oförändrade. I de fall där en försvenskad form av ett samiskt namn var traktnamn, skulle den genuina samiska formen införas. Den skulle skrivas in i positionen "särskilt namn" (jfr ovan sid. 44). En sådan lösning ansågs vara en bra kompromiss som tillmötesgick såväl lokala intressen av oförändrade traktnamn som samiska önskemål om ny ortografi.

I Ortnamnsrådet togs frågan upp den 4 juni 1991. Samerepresentanten påpekade att samerna förespråkade dubbla namn i fastighetsregistret (liksom flera intressenter gjort beträffande namnen i Tornedalen). I dagsläget var dock kompromissalternativet en acceptabel lösning.

Resultatet blev således att de lulesamiska formerna infördes som en extra upplysning i fastighetsdatasystemet, även om de kom att sakna de särskiljande tecknen i form av accenter över a och n. I Arjeplogs kommun registrerades 37 samiska namnformer, i Gällivare kommun 18 och i Jokkmokks kommun 86. För fastigheter med traktnamnet Aimojåkk i Jokkmokks kommun finns därmed den samiska formen Ajmmojåhkå registrerad och för traktnamnet Karats i samma kommun den samiska formen Garasj o.s.v. Dessutom skrevs tre nordsamiska former in i Kiruna kommun.

10 GOTLAND

Redan fastighetsregisterutredningen hade noterat, att speciella problem med registernamnen skulle uppkomma i bygder där socknarna var små och kommunerna innehöll många socknar, t.ex. på Gotland.

Under tiden som beteckningsreformen pågick i övriga landet diskuterades i olika sammanhang reformens effekter för Gotland. Med anledning av en riksdagsmotion (1983/84:1349) skrev bostadsutskottet i sitt betänkande BoU 1983/84:16, att konsekvenserna av gällande regler för Gotlands län borde prövas. Om det då visade sig att en särlösning för Gotland var lämplig, utgick utskottet från att detta skulle övervägas. Utskottet ansåg sig också veta, att LMV skulle göra ett sådant övervägande.

LMV genomförde en undersökning av de gotländska förhållandena och beskrev resultatet i en promemoria, *Beteckningsreformen på Gotland* (daterad 1991-12-19). 1974 års regler för beteckningsreformen hade då tillämpats i 80 % av landet. LMV uppehöll sig i undersökningen vid några faktorer, som hade visat sig påverka jordregisternamnen vid övergången till det nya registret. Därtill kom för Gotlands del frågan om socknens speciella betydelse:

Antalet socknar. Socken var den enhet inom vilken namnskicket var genuint unikt. Det tedde sig därför naturligt att ju fler socknar det fanns inom en kommun, desto större var förutsättningarna för likalydande namn inom kommunen. Gotlands kommun hade ett extremt stort antal socknar, 91 stycken.

Namnskicket. Ett mycket stort antal namn på Gotland förekom i mer än en socken. I 15 fall fanns t.ex. samma namn i 6 eller 7 socknar. Vissa namn var ännu mer frekventa: Bjärges i 9 socknar, Bjärs och Norrbys i 11, Kvie i 13, Suderbys i 14, Nygårds i 16, Smiss i 23 och Stenstugu i 25 socknar. Av de 2 222 levande jordregisternamnen var 49,5 % namn som fanns i mer än en socken. Även detta var ett extremt förhållande.

Bebyggelsestrukturen. På Gotland hade det inte funnits byar i fastlandets bemärkelse. De gårdsklungor som fanns kunde återföras till en modergård. Hemmansklyvningar hade sedan under århundradena delat dessa gårdar. I byns frånvaro blev gården den närmast mindre enheten inom socknen. Med stora byar inom socknen motverkades antalet dubblettnamn, eftersom antalet bynamn då blev mindre. På Gotland rådde det motsatta förhållandet. Varje namn betecknade en ganska liten enhet inom socknen.

Socknarna och deras betydelse på Gotland. Socknarna och sockennamnen var på Gotland ovanligt levande i språkbruket. Ett gårdsnamn kombinerades ofta med sockennamnet, t.ex. Smiss i Rone. Socknen tjänade på Gotland som särskiljande och lokalisering begrepp.

I sin sammanfattning kom LMV till slutsatsen att beteckningsreformen måste anpassas till de speciella förhållandena på Gotland. Flera faktorer gjorde att det där inte verkade möjligt att nå ett godtagbart resultat av beteckningsreformen enligt gällande regler. LMV syftade då på antalet socknar inom kommunen, sockenindelningens och sockennamnens användning och betydelse, frånvaron av byar som kunde fungera som trakter i ett ordinärt beteckningsmönster samt de till stor del likartade gårdsnamnen, som regelmässigt hopkopplades med sockentillhörighet. Det fanns alltså behov av en modifierad lösning för Gotland.

Mot den bakgrunden föreslog LMV följande:

- *Kommunen skulle liksom för landet i övrigt utgöra registerområde.*
- *Sockengränserna skulle läggas fast och socknens funktion som registerområde upphöra vid övergången till det nya registret.*
- *Traktnamnen i det nya registret skulle bildas av en kombination av sockennamnet och gällande traktnamn. Så skulle ske med alla traktnamn, inte bara med dem, som var kollisionsnamn. Namnen i kombinationen skulle skrivas fristående från varandra och inte sammanfogas med bindestreck.*
- *För kartredovisningen skulle namnområden definieras. Inom ett namnområde skulle samma sockennamn ingå i traktnamnen. Namnområdena skulle i prin-*

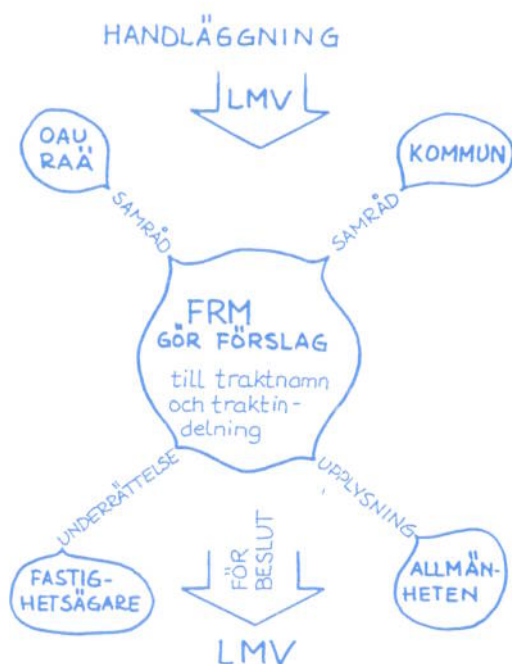
cip sammanfalla med församlingarna.

- *Förutom de f.d. socknarna borde Visby stadsregisterområde utgöra ett namnområde.*
- *Redovisningen av traktnamnen på registerkartan och ekonomiska kartan skulle lämnas oförändrad i förhållande till gällande redovisning. De enkla, okombinerade namnen skulle alltså även fortsättningsvis redovisas i kartbilden vid sina respektive trakter. För en fullständig fastighetsbeteckning fick dessa namn kombineras med det centralt inom området redovisade f.d. sockennamnet.*

Förslaget innebar, att en fastighetsbeteckning i princip inte skulle ändras jämfört med jordregisterbeteckningen. I dokument och vid sökning i registret blev uppställningen t.ex. *Gotland Ardre Bringsarve 1:19*. I löpande text skulle motsvarande beteckning lyda *Bringsarve 1:19 i Ardre, Gotlands kommun*. Det skulle således vara möjligt att skriva de två orden i traktnamnsledet fristående från varandra.

LMV inhämtade synpunkter på sitt förslag från fastighetsregistermyndigheten på Gotland, Gotlands kommun, Centralnämnden för fastighetsdata, Domstolsverket, Ortnamnsarkivet och Riksantikvarieämbetet. Frågan redovisades också i Ortnamnsrådet. Samtliga var positiva till förslaget. Riksantikvarieämbetet skrev bl.a., att LMVs lösning på de gotländska namnproblemen var lika enkel som självklar. Den hade enligt ämbetet med fördel kunnat tillämpas i hela landet.

LMV redovisade ärendet för regeringen i sin anslagsframställning 1992. Beteckningsreformen kom sedan att genomföras på Gotland enligt dessa modifierade principer. Någon ändring i gällande författningar hade inte ansetts nödvändig.

11 HANDLÄGGNING

Fastighetsdatareformen bedrevs länsvis och domsagevis, och beteckningsreformen genomfördes parallellt med det övriga reformarbetet. Fastighetsregistermyndigheten i respektive län samt de kommunala registermyndigheter som finns i vissa kommuner var förslagsställare. Även om gällande traktnamn och traktindelning inom jordregisterområdena i princip skulle behållas, betraktades alla namn och all traktindelning ändå som förslag för det nya registret. Traktindelningen i stadsregisterområden och större tätorter utformades i samråd med den berörda kommunen.

De av registermyndigheterna gjorda förslagen remitterades först till Ortnamnsarkivet i Uppsala och till Riksantikvarieämbetet. Då reformen pågick i något annat ortnamnsarkivs område, blev detta arkiv underinstans till Uppsala-arkivet. Det gällde arkiven i Lund, Göteborg och Umeå.

Utifrån dessa myndigheters synpunkter reviderades förslagen. Därefter vidtog ett utställningsförfarande. Fastighetsägare, som berördes av något ändringsförslag, fick skriftlig underrättelse om detta. Förslaget i sin helhet ställdes ut för allmänheten, samtidigt som det remitterades till den berörda kommunen.

Erinringar och synpunkter från fastighetsägare, kommuner och andra bearbetades av registermyndigheten. Därefter skickade myndigheten förslaget med eget yttrande till LMV för beslut. Verket beslutade sedan om traktnamn och traktindelning kommunvis. Besluten fattades med stöd av 22 § registeruppläggningskungörelsen. Enligt kungörelsens 24 § kunde LMVs beslut inte överklagas (jfr avsnittet Registeruppläggningskungörelsen).

Vid en senare tidpunkt beslutade LMV om registernummer för den aktuella etappen. Därmed förelåg fastighetsbeteckningarna för en eller flera kommuner klara för det nya registret. De togs i bruk i och med att det nya fastighetsregistret togs i drift för den domsaga de hörde till (jfr sid. 61 f.f.). Fastighetsägarna underrättades om de ändrade beteckningarna.

Arbetet med beteckningsreformen i ett område sträckte sig över nästan två år från det att registermyndigheten började arbeta med förslaget till dess att området togs i rättslig drift.

Tider för Lantmäteriverkets beslut om traktnamn och traktindelning samt för det nya registrets driftstart (JR=jordregisterområde; SR=stadsregisterområde)

Län	Kommun	LMVs beslut	Driftstart
Stockholms län	Nacka SR	28/5 1969	
	Boo socken	24/3 1975	
	Saltsjöbadens SR	14/2 1978	15/6 1983
	Stockholm	13/11 1979	1/4 1980
	Solna	29/7 1977	1/10 1982
	Sollentuna	21/3 1980	1/10 1980
	Sigtuna, Upplands-Väsby	30/5 1980	1/10 1980
	Täby	20/11 1980	1/4 1981
	Vallentuna, Österåker inkl. Vaxholm	27/11 1980	1/4 1981
	Danderyd, Lidingö, Värmdö	1/4 1981	1/7 1981
	Huddinge	15/3 1982	1/11 1982
	Järfälla, Upplands-Bro	5/4 1982	1/10 1982
	Botkyrka inkl. Salem	5/4 1982	1/11 1982
	Ekerö, Sundbyberg	5/4 1982	1/10 1982
	Haninge, Nynäshamn, Tyresö	28/1 1983	15/6 1983
Uppsala län	Uppsala SR, Enköpings SR	16/4 1970	
	Tierps SR	23/4 1970	
	Öregrunds och Östhammars SR	17/3 1972	
	Uppsala läns JR (i Enköpings, Håbo, Tierps Uppsala, Älvkarleby och Östhammars kommuner)	2/6 1975	
	Grillby SR	25/9 1975	1/1 1976

Södermanlands län	Eskilstuna, Strängnäs	24/5 1985	9/10 1985
	Nyköping inkl. Gnesta och Trosa, Oxelösund	2/10 1984	30/1 1985
	Flen, Katrineholm, Vingåker	4/12 1984	9/10 1985
Östergötlands län	Motala, Vadstena	26/4 1990	26/9 1990
	Finspång, Norrköping, Söderköping, Valdemarsvik	14/5 1990	26/9 1990
	Kinda, Linköping, Ydre, Åtvidaberg	27/5 1991	26/2 1992
	Boxholm, Mjölby, Ödeshög	5/8 1991	26/2 1992
Jönköpings län	Jönköping	28/4 1993	1/12 1993
	Gislaveds, Gnosjö, Vaggeryd, Värnamo	23/6 1993	1/12 1993
	Aneby, Eksjö, Nässjö, Sävsjö, Tranås, Vetlanda	3/11 1994	1/3 1995
Kronobergs län	Alvesta, Lessebo, Tingsryd, Uppvidinge, Växjö	18/7 1994	30/11 1994
	Ljungby, Markaryd, Älmhult	12/1 1995	3/5 1995
Kalmar län	Borgholm, Kalmar, Emmaboda, Mörbylånga, Nybro, Torsås	18/5 1987	9/9 1987
	Hultsfred, Högsby, Mönsterås, Oskarshamn	28/4 1989	22/11 1989
	Vimmerby, Västervik	5/6 1989	22/11 1989
Gotlands län	Gotland	2/5 1995	27/9 1995
Blekinge län	Karlshamn	12/3 1993	23/3 1994
	Karlskrona	26/4 1993	2/3 1994
	Ronneby	22/6 1993	2/3 1994
	Olofström, Sölvesborg	15/10 1993	23/3 1994

Kristianstads län	Bromölla, Kristianstad, Östra Göinge	31/1 1989	7/3 1990
	Simrishamn, Tomelilla	21/11 1989	7/3 1990
	Hässleholm, Osby	23/4 1991	25/9 1991
	Båstad, Åstorp, Ängelholm	29/4 1991	25/9 1991
	Klippan, Perstorp, Örkelljunga	2/5 1991	25/9 1991
Malmöhus län	Malmö	22/10 1981	1/3 1982
	Burlöv, Lomma	23/10 1981	1/3 1982
	Lund	2/7 1982	1/3 1983
	Kävlinge, Staffanstorp	8/7 1982	1/3 1983
	Svedala, Trelleborg, Vellinge	16/7 1982	1/2 1983
	Sjöbo, Skurup, Ystad	15/9 1982	1/3 1983
	Landskrona, Svalöv	27/4 1983	1/11 1983
	Eslöv, Hörby, Höör	24/5 1983	1/11 1983
	Bjuv, Helsingborg, Höganäs	6/6 1983	30/11 1983
Hallands län	Halmstads SR	5/12 1985	2/4 1986
	Halmstad utom Halmstads SR, Hylte, Laholm	9/12 1985	2/4 1986
	Falkenberg, Kungsbacka, Varberg	22/5 1986	15/10 1986
Göteborgs- och Bohus län	Öckerö	17/1 1984	13/6 1984
	Härryda, Mölndal, Partille	17/1 1984	5/9 1984
	Göteborg	18/1 1984	13/6 1984

	Kungälv, Orust, Stenungsund, Tjörn	30/8 1985	4/12 1985
	Lysekil, Munkedal, Sotenäs, Uddevalla	15/12 1986	6/5 1987
	Strömstad, Tanum	2/2 1987	6/5 1987
Älvsborgs län	Lilla Edet, Trollhättan	12/5 1986	11/2 1987
	Ale, Alingsås, Herrljunga, Lerum, Vårgårda	15/9 1986	11/2 1987
	Borås inkl. Bollebygds	3/10 1989	6/6 1990
	Mark, Svenljunga, Tranemo, Ulricehamn	19/2 1990	6/6 1990
	Bengtsfors, Dals-Ed, Åmål	24/9 1990	15/5 1991
	Färgelanda, Mellerud, Vänerns utom Vänerns SR	10/12 1990	15/5 1991
	Vänerns SR	20/12 1990	15/5 1991
Skaraborgs län	Essunga, Grästorp, Götene, Lidköping, Skara, Vara	29/9 1983	14/11 1984
	Falköping, Habo, Mullsjö, Tidaholm	7/6 1984	15/5 1985
	Gullspång, Karlsborg, Mariestad, Töreboda	25/9 1984	15/5 1985
	Hjo, Skövde, Tibro	29/10 1984	5/6 1985
Värmlands län	Filipstad, Kristinehamn, Storfors	10/4 1987	10/2 1988
	Forshaga, Grums, Kil, Hammarö, Karlstad	11/9 1987	10/2 1988
	Arvika, Eda, Säffle, Årjäng	21/2 1989	7/6 1989

	Hagfors, Munkfors, Sunne, Torsby	28/2 1989	7/6 1989
Örebro län	Örebro	17/2 1986	2/9 1986
	Hällefors, Lindesberg, Ljusnarsberg, Nora	19/12 1986	4/11 1987
	Degerfors, Karlskoga	14/9 1988	18/1 1989
	Askersund, Hallsberg, Kumla, Laxå	10/10 1988	18/1 1989
Västmanlands län	Arboga, Hallstahammar, Kungsör, Köping, Skinnskatteberg, Surahammar	30/11 1987	26/10 1988
	Västerås	22/12 1987	19/10 1988
	Fagersta, Heby, Norberg, Sala	17/6 1988	19/10 1988
Kopparbergs län	Avesta, Hedemora, Säter	30/5 1990	27/2 1991
	Borlänge, Falun	19/10 1990	27/2 1991
	Ludvika, Smedjebacken	10/6 1992	25/11 1992
	Gagnef, Leksand, Rättvik	14/7 1992	25/11 1992
	Mora, Orsa, Älvdalen	21/2 1994	8/6 1994
	Malung, Vansbro	2/5 1994	28/9 1994
Gävleborgs län	Gävle	20/11 1978	1/5 1979
	Bollnäs, Ovanåker, Söderhamn	15/2 1980	1/6 1980
	Hofors, Ockelbo, Sandviken	13/8 1980	1/12 1980
	Hudiksvall, Ljusdal, Nordanstig	26/6 1981	1/10 1981
Västernorr- lands län	Sköns och Sundsvalls SR-områden	28/10 1987	15/6 1988

	Sundsvall utom Sköns och Sunds-valls SR-områden, Timrå, Ånge	4/11 1987	15/6 1988
	Härnösand, Kramfors	3/2 1988	15/6 1988
	Örnsköldsvik	15/2 1989	27/9 1989
	Sollefteå	11/5 1989	27/9 1989
Jämtlands län	Östersunds SR	5/11 1991	3/6 1992
	Bräcke, Krokom, Ragunda, Strömsund, Åre, Öster- sund utom Östersunds SR	6/11 1991	3/6 1992
Västerbottens län	Bjurholm, Nordmaling, Robertsfors, Umeå, Vindeln, Vännäs	27/5 1991	27/11 1991
	Malå, Norsjö, Skellefteå	11/5 1992	24/3 1993
	Dorotea, Lycksele, Sorsele, Storuman, Vilhelmina, Åsele	26/11 1992	24/3 1993
Norrbottens län	Luleå	20/10 1987	8/3 1989
	Haparanda, Kalix, Pajala, Överkalix, Övertorneå	7/11 1988	8/3 1989
	Gällivare, Kiruna	5/10 1992	2/6 1993
	Boden, Jokkmokk	5/10 1992	22/9 1993
	Arvidsjaur, Arjeplog, Piteå, Älvsbyn	21/12 1992	22/9 1993

KÄLLOR

OFFENTLIGA UTREDNINGAR, PROPOSITIONER M. M.

Fastighetsbildning, SOU 1963:68; betänkande avgivet av 1954 års fastighetsbildningskommitté

Fastighetsregistrering, SOU 1966:63; betänkande av Fastighetsregisterutredningen angående principiellt system, fastighetsbeteckningar, koordinatregistrering

Statsverkspropositionen år 1968: bil. 4: Justitiedepartementet

Riksdagens protokoll nr 37 den 9 mars 1972 §18

Riksdagens protokoll nr 51 den 22 mars 1973 §1

Fastighetsbeteckningsreformen, Civildepartementet Ds C 1973:4

Kungl. Maj:ts proposition nr 48 år 1974

Fastighetsdata SOU 1976:56; betänkande av Fastighetsdatakommittén

Regeringens proposition 1978/79:114

FÖRFATTNINGAR

Förordningen (1908:74 s. 1) angående jordregister

Kungörelsen (1968:379) om uppläggande av nytt fastighetsregister, m.m. (omtryckt 1974:1060)

Fastighetsregisterkungörelsen (1974:1059, omtryckt 1979:11)

Plan- och bygglag 1987:10

MOTIONER OCH UTSKOTTSBETÄNKANDEN

Riksdagsmotioner 1971:1170 och 1177
1972:284, 286, 775, 783 och 1449
1973:957 och 958
1980/81:627 och 628
1983/84:1349

Civilutskottets betänkanden CU:1971:15, CU1972:4, CU 1973:7, CU 1974:30
och CU 1980/81:25

Bostadsutskottets betänkande BoU 1983/84:16

MYNDIGHETSSKRIVELSER

Kungliga lantmäteristyrelsen; anvisningar den 11 oktober 1968 till första etappen
i arbetet med beteckningsreformen, nr UE 6, dnr UE 12

*Kungliga lantmäteristyrelsen, Reformering av jordregisterbeteckningarna och
upprättande av ett namnregister. Andra etappen.* Anvisningar den 30
september 1969, nr UE 48, dnr 48/69

*Kungliga lantmäteristyrelsen, Reformering av stadsregisterbeteckningarna och
upprättande av ett namnregister. Andra etappen.* Anvisningar den 21
januari 1970, nr UE 5, Dnr UE 5/70

*Kungliga lantmäteristyrelsen och Centralnämnden för fastighetsdata, Registerbe-
teckningsreformens genomförande.* PM den 7 oktober 1970, nr UE 60/70
resp. 226/70

*Kungliga lantmäteristyrelsen, Reformering av jordregisterbeteckningarna och
upprättande av ett namnregister. Tredje etappen.* Anvisningar den 22
november 1971, nr UE 42, dnr UE 34/71, Dk E 51

Riksantikvarieämbetet, Fastighetsbeteckningsreformen. Meddelanden från Riks-
antikvarieämbetet 1972:9

Nämnden för svensk språkvård; remissvar angående kombinationsnamn,
Stockholm den 6 mars 1973, Lantmäteristyrelsens dnr UE 36/72

*Statens lantmäteriverk, Yttrande över betänkandet Fastighetsdata (SOU 1976:56,
1976:57);* Exp A 4009, dnr 321-1452-76

Statens lantmäteriverk, Översyn i besparingssyfte av reglerna rörande ändringar i fastigheternas beteckningar i anslutning till fastighetsdatareformen. PM den 22 september 1981, dnr 130-589-81

Statens lantmäteriverk, Kompletterande utredning angående möjligheterna att ändra reglerna för fastighetsbeteckningsreformen. PM den 16 november 1981, dnr 327-1151-81

Statens lantmäteriverk, Särskilt namn på fastighet. PM den 10 juli 1985

Statens lantmäteriverk, Behandlingen av gårdsnamn i jordregisterbeteckningarna i samband med beteckningsreformen. PM den 10 juli 1985

Ortnamnshövdets protokoll den 19 februari, den 5 maj och den 22 september 1987

Statens lantmäteriverk, Principer för beteckningsreformen. PM den 2 november 1988

Statens lantmäteriverk, Beteckningsreformen på Gotland. PM den 19 december 1991

BETECKNINGSGREFORMEN I ÄLVSBOGGS LÄN

Hembygdshöreningarnas i Vårgårda kommun skrivelse till regeringen; bostadsdepartementets dnr F 1063/86

Framställning om fastighetsbeteckningsreformen i Älvsborgs län. Regeringsbeslut den 16 oktober 1986, bostadsdepartementets dnr F 1063/86

Lantmäteriverket, Redigering av s k särskilt namn i det nya fastighetsregistret. Svarsskrivelse till Länsstyrelsen i Älvsborgs län den 10 februari 1989, LMVs dnr 325-253-88

TIDSKRIFTER

Västgötabygden 1971:4; tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård, utgiven av Västergötlands hembygdsförbund

Bygd och Natur nr 3 1972; tidskrift för hembygdsvård, utgiven av Samfundet för hembygdsvård

Ortnamn och namnvård är en skriftserie som utges av Lantmäteriet. Syftet är att varje nummer i serien ska behandla ett speciellt tema inom detta ämnesområde. Serien vänder sig såväl till läsare med specialintressen som till en bredare ortnamnsintresserad allmänhet.

ORTNAMN OCH NAMNVÅRD

1. Ortnamn, fastighetsbildning och fastighetsregistrering (1992, reviderad 1997 och 2006). LMV-rapport 2006:7
2. Staffan Nyström, Att uppteckna ortnamn. Bakgrund och praktiska anvisningar (1992). LMV-rapport 1992:18
3. Ann-Christin Mattisson, Samiska ortnamn på fjällkartorna (1993). LMV-rapport 1993:19
4. Hans Ringstam, Fastighetsbeteckningsreformen (1995). LMV-rapport 1995:19
5. Leif Nilsson och Hans Ringstam, Ortnamnen i fastighetsregistret. Om ortnamn i administrativ användning och i allmänt bruk (2000). LMV-rapport 2000:10
6. God ortnamnsred. Ortnamnsrådets handledning i namnvård (2001, reviderad 2016). Lantmäteri-rapport 2016:9
7. Hans Ringstam, Standardisering av geografiska namn. Om FN:s ortnamnsarbete (2005). LMV-rapport 2005:1
8. Toponymic Guidelines. Riktlinjer för läsning av kartornas ortnamn - Sverige. Toponymic Guidelines for Cartography - Sweden (2007). LMV-rapport 2007:6

1995 Lantmäteriverket i Gävle
ISSN 0280-5731 (LMV-Rapport 1995:19)
ISSN 1103-0054 (Ortnamn och namnvård 4)